

TEEMA:
**Erityistä tukea nuorille:
nykytila ja tulevaisuus (osa 2)**

Ammatillisesta koulutuksesta
työelämään erityisen tuen avulla

Miten työn ja koulutuksen ulkopuolella
olevat nuoret aikuiset voivat?

Tilanteesta tavoitteeseen sosiaalisen
vahvistumisen polulla

Kelan erityispalvelu tarjoaa nuorille
kokonaisvaltaista ohjausta

SISÄLTÖ

1/2023 teema

"Erityistä tukea nuorille: nykytila ja tulevaisuus" (osa 2)

PÄÄKIRJOITUS

MAARIT KARHULA
Kuntoutuksen tutkimuksella vankka asema
– yhteistä vaikuttamista tarvitaan 3

TIETEELLISET ARTIKKELIT

 HEIDI KOTIRANTA, LEILA PEHKONEN JA SINIKKA HIEKKALA
Ammatillisesta koulutuksesta työelämään erityisen tuen avulla 6

KATSAUKSET JA ANALYYSIT

MINNA PARKKILA JA ERJA POUTIAINEN
Miten työn ja koulutuksen ulkopuolella
olevat nuoret aikuiset voivat? 19

SAANA HAUTALA JA PIRITTA PIETILÄ-LITENDAHL
Tilanteesta tavoitteeseen sosiaalisen vahvistumisen polulla 27

ELLA NÄSI, KAROLIINA KOSKENVUO, KIRSI HOKKANEN JA
TEIJA VÄLIMÄKI
Kelan erityispalvelu tarjoaa nuorille kokonaisvaltaista ohjausta 35

KIRJA-ARVOSTELUT

IRA JEGLINSKY, MARI JOKITALO-TREBS, IRINA SAVOLAINEN JA
NEA VÄNSKÄ
Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus -kirjan antia
vaikuttavaan yhteistoimintaan lapsen parhaaksi 44

KUNTOUTUKSEN TUTKIMUKSELLA VANKKA ASEMA – YHTEISTÄ VAIKUTTAMISTA TARVITAAN

Kuntoutuksen tutkimus ja kehittämistoiminta tarjoavat onnistuessaan ratkaisuja ja näkökulmia laajasti erilaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Onnistuminen edellyttää eri toimijoiden, niin kuntoutuspalveluiden käyttäjien, kuntoutuksen ammattilaisten, kehittäjien, tutkijoiden kuin myös päättäjien, vuorovaikutteista yhteistoimintaa. Parhaimmillaan yhteistoiminta toteutuu kaikissa tutkimus- ja kehittämisprosessien vaiheissa suunnittelusta tulosten juurruttamiseen saakka.

Tärkeä askel kohti kuntoutuksen toimijoiden yhteistä näkemystä otettiin, kun helmikuussa esiteltiin kuntoutuksen TKI-strategian ehdotus ”Näyttöön perustuva ja yhteiskunnallisesti merkityksellinen kuntoutus”. Sitä on työstetty opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön yhdessä asettamassa Kuntoutuksen koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisfoorumissa (KunFo) lähes kaksi vuotta. TKI-strategian ehdotuksessa korostetaan, että kuntoutuksella on mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnallisesti merkittäviin haasteisiin, kuten väestön ikääntymisen aiheuttamaan hoivan tarpeen kasvuun, syrjäytymiseen, työelämän ulkopuolelle jäämiseen ja mielenterveysongelmiin. Kuntoutuksen toimijat tarvitsevat käyttöön- sä luotettavaa tietoa, kehittämistyön tuloksia ja innovaatioita, joiden avulla kuntoutusala pystyy vastaamaan sille asetettuihin tavoitteisiin sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla. KunFo-työskentely jatkuu edelleen. Vuoteen 2030 asti ulottuvat kuntoutuksen tutkimus-, kehittämis- ja innvaatiotoiminnan (TKI) strategia sekä kuntoutuksen koulutuksen strategia julkaistaan syksyllä.

Erilaisia kuntoutuksen toimijoiden välisen vuoropuhelun sekä tiedon ja asiantuntemuksen jakamisen mahdollistavia kanavia tarvitaan entistä enemmän. Yhtenä kanavana on joka toinen vuosi järjestettävä Kuntoutuksen tutkimusseminaari, joka tänä vuonna järjestetään Oulussa 23.3. Kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämisyhdistys Kutke ry:n ja OYS kuntoutuksen palvelukeskuksen yhteistyönä. Seminaarin

keskeisinä teemoina ovat kuntoutuksen asema muuttuvassa yhteiskunnassa sekä monimuotoisen ja monialaisen kuntoutuksen tutkimuksen tarve.

Kuntoutus-lehti on 45 vuoden aikana vakiinnuttanut paikkansa ainoana suomenkielisenä tieteellisenä aikakauslehtenä, jossa julkaistaan laajasti kuntoutukseen nivoutuvia tieteellisiä artikkeleita, katsauksia ja puheenvuoroja. Vuoden ensimmäinen Kuntoutus-lehden numero jatkaa viime vuoden viimeisen numeron teemaa ”Erityistä tukea nuorille: nykytila ja tulevaisuus”. Teemanumeroiden vastuutoimittajana toimineelle Kelan tutkimusyksikön erikoistutkijalle Sari Miettiselle kuuluvat kiitokset myös käsillä olevan numeron toimitustyöstä. Tässä numerossa julkaistaan yksi tieteellinen artikkeli sekä kolme katsaukset ja analyysit -kategoriaan sijoittuvaa artikkelia.

Tieteellisessä artikkelissa tarkastellaan nuorten työllistymisen polkuja käyttäen aineistona nuorten sekä työllistymispolkuun liittyvien ammattilaisten haastatteluja. Tulokset nostavat esille tarpeen kehittää työelämälähtöisiä ja työelämään valmentavia oppimismenetelmiä oppilaitoksissa. Tutkimus korostaa, että työnhakuprosessin aikana nuoret toivovat kohdennettua tukea, ja tuo esille, että työllistymisen polut ovat monimuotoisia. Myös katsauksessa, jossa selvitetään työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten vointia, todetaan monien yksilöllisten tekijöiden vaikuttavan hyvinvointiin, ammatilliseen polkuun sekä tulevaisuuden suunnitelmiin. Keskeiseksi tukemisen keinoksi tunnistettiin tuen- ja palvelutarpeen kattava kartoitus.

Sekä toisessa että kolmannessa katsauksessa yhdeksi kulmakiveksi nuorten kanssa työskentelyyn nostettiin pitkäjänteisyys. Toisessa katsauksessa tarkastellaan haastavassa elämäntilanteessa olevien nuorten toimintakyvyn ja sosiaalisen vahvistumisen polkua nuorten oma-arvioinnin näkökulmasta. Katsauksessa korostetaan, että nuoren muutosmotivaatiota voidaan edistää, kun vahvistetaan nuoren osallisuutta ja edetään pitkäjänteisesti pienin askelin. Kolmannessa katsauksessa selvitettiin nuorten kokemuksia Kelan erityispalveluna tarjottavasta henkilökohtaisesta neuvonnasta. Kokonaisvaltainen ja pitkäjänteinen ohjaus vaikuttaa tulosten perusteella hyödylliseltä etenkin haastavissa elämäntilanteissa eläville nuorille. Katsauksessa nostetaan esille tarve tutkia edelleen erityispalvelun merkitystä ja vaikuttavuutta.

Näiden artikkeleiden lisäksi pääsemme tutustumaan Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus -kirjaan lukupiirin reflektioiden kautta. Kirja-arvostelussa kehoitetaan hyödyntämään kirjaa etenkin, kun halutaan yhteistoiminnassa edesauttaa lapsen ja perheen yksilöllisiin tarpeisiin vastaavaa kuntoutumista tai rakentaa koulutuksen yhteistä tietopohjaa.

Tämä on ensimmäinen pääkirjoitukseni Kuntoutus-lehden päätoimittajana. Koen nyt aloittamani päätoimittajuuden hienoksi näköalapaikaksi kuntoutuksen tutkimuksen moninaiseen kokonaisuuteen. Samalla kutsun kaikki kuntoutuksen tutkimuksen kentällä toimivat mukaan edelleen vahvistamaan suomalaisen kuntoutuksen tutkimuksen hyödynnettävyyttä ja näkyvyyttä kirjoittamalla

Kuntoutus-lehteen niin tieteellisiä artikkeleita, katsauksia ja analyysjä kuin myös puheenvuoroja, hanke-esittelyjä tai kirja-arvosteluja. Tervetulleita ovat myös kuntoutusalan lectio praecursoriat.

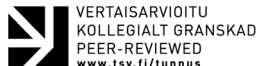
Haluan lämpimästi kiittää päätoimittajan tehtävästä Kuntoutus-lehden toimitusneuvoston puheenjohtajaksi siirtynyttä Kuntoutus-säätiön johtavaa tutkijaa, FT, dosentti Erja Poutiaista – olet Erja jo vuosien ajan antanut erittäin merkittävän panoksen Kuntoutus-lehdelle, onneksi työ jatkuu!

Maarit Karhula

päätoimittaja

toimintaterapeutti, TtT, tutkija, Kela ja erikoistutkija,

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

AMMATILLISESTA KOULUTUKSESTA TYÖELÄMÄÄN ERITYISEN TUEN AVULLA

Erityiseksi nimettynä ammattiin opiskelemassa

Ammatillisen koulutuksen tavoitteena on siitä annetun lain (531/2017) mukaan muun muassa ylläpitää väestön ammatillista osaamista, antaa mahdollisuus ammattitaidon osoittamiseen, edistää työllisyyttä ja antaa valmiuksia yrittäjyyteen ja työ- ja toimintakyvyn jatkuvaan ylläpitoon. Suomessa tutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista noin 37 000 henkilöä tarvitsee erityistä tukea. Heistä vaativan erityisen tuen opiskelijoita on lähes 5000 henkilöä. (Tilastokeskus 2021.) Suomessa kuten monissa muissakin länsimaissa erityisen tuen tarve on kasvanut tasaisesti 1990-luvun loppupuolelta asti (Richardson & Powell 2011).

Erityistä tai vaativaa erityistä tukea opintojensa aikana tarvinnut nuoret ovat heterogeeninen ryhmä. Kaikilla heistä ei ole pitkäaikaissairautta tai vammaa, ja tuentarpeet ja toimintakyky vaihtelevat merkittävästi. Erityinen tuki tarkoittaa opiskelijan yksilöllisiin valmiuksiin, tarpeisiin ja tavoitteisiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyjä. Erityistä tukea voivat saada ne opiskelijat, joilla on oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi tarve pitkäaikaiselle tai säännölliselle tuelle

opinnoissaan (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, §64). Erityisen tuen tavoitteena on mahdollistaa se, että opiskelija saavuttaa ammatillisen tutkinnon perusteiden mukaisen osaamisen ja ammattitaidon. Suurin osa erityistä tukea saavista opiskelijoista opiskelee samoissa oppilaitoksissa ja ryhmissä muiden opiskelijoiden kanssa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 14.)

Vaativa erityinen tuki taas on tarkoitettu niille opiskelijoille, joille erityisen tuen opetus ja muut opiskelua tukevat palvelut eivät ole joko riittäviä tai saavutettavia. Vaativaan erityiseen tukeen ovat ammatillista koulutusta koskevan lainsäädännön (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, § 65) mukaan oikeutettuja ne henkilöt, joilla on vaikeita oppimisvaikeuksia tai vaikea vamma tai sairaus, joiden vuoksi opiskelija tarvitsee laaja-alaista, monipuolista ja yksilöllistä tukea. Lisäksi vaativaan erityiseen tukeen voivat olla oikeutettuja sellaiset henkilöt, joiden moniammatillisten ja -alaisten palvelujen tarve on merkittävä opintojen mahdollistamiseksi. Vaativaa erityistä tukea järjestetään erityisammattioppilaitoksissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 12–14.)

Työelämän vaatimusten kasvaessa työlistyminen voi olla vaikeaa kenelle tahansa, mutta työuraansa aloittaville nuorille siirtyminen koulutuksesta työelämään on

aivan erityinen elämänvaihe. Tämä siirtymä on monien tutkimusten mukaan haasteellista varsinkin niille, jotka kouluaikana ovat tarvinneet erityistä tukea (esim. Mazzotti ym. 2016, European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018). Heillä on muita suurempi riski jäädä työttömiksi ja taloudellisesti muista riippuvaisiksi (Langøy & Kvaalesund 2018, Mycklebust & Båtevik 2022). Tilanne ei myöskään ajan kuluessa parane. Esimerkiksi Schutzin ja Carterin (2022) mukaan työikäisten, vammaisten amerikkalaisten aikuisten työllisyysprosentti on, monista vastakkaisista pyrkimyksistä huolimatta, vain noin puolet ei-vammaisten vastaavasta.

Tutkimusten mukaan koulutus on yksi tehokkaimpia keinoja edistää tukea tarvitsevien ja vammaisten nuorten työllistymistä (esim. Ekholm & Teittinen 2014, Holopainen & Savolainen 2008, Båtevik 2019). Båtevikin (2019) tutkimustulosten mukaan loppuun suoritettu toisen asteen koulutus turvasi selvästi parhaiten erityistä tukea koulussa saaneiden nuorten – varsinkin naisten – mahdollisuuksia työllistyä. Myös Nevalan kollegoineen (2019) tekemän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tulokset kertovat, että koulutuksen ohella henkilökohtaistetuilla tukitoimilla, sekä koulutuksen aikana että koulutuksesta työelämään siirtymisen vaiheessa, voidaan edistää kehitysvammaisten henkilöiden työllistymistä.

Yksi nuoren työelämään pääsyä hankaloittava seikka on työnantajien kokemuksen puute tukea tarvitsevien nuorten työllistämistä. Lähtökohtaisesti työnantajat pitävät erityistä tukea tarvitsevien työllistämistä positiivisena asiana, mutta huolenaiheeksi osoittautuvat resurssit ja riittävä tuensaanti (Lämsä 2015, 18). Työnantajilla ei usein ole riittävästi tietoa erityistä tukea tarvitsevien tai vammaisten nuorten osaamisesta tai työllistymistä ja työn tekoa edistävästä tutkimusodosta (Ekholm & Teittinen 2014, Lämsä 2015, 19). Schutz ja Carter (2022) toteavatkin, että työnantajia tulisi sitouttaa interventiotutkimuksiin entistä aktiivisemmin. Ei vain kouluttamalla työnantajia, vaan myös ottamalla heitä mukaan hankkeisiin kehittämään työtehtäviä ja kouluttamaan nuoria.

Koulutuksen ja työelämän kohtaaminen on tärkeää paitsi nuorten työllistymisen kannalta, myös tiettyjen alojen työvoimapulan helpottamiseksi. Tässä raportoitava tutkimus on osa Euroopan Sosiaalirahaston rahoittamaa Tulevaisuuden työelämän starat -hanketta (4/2019–2/2022). Hankkeen kohderyhmänä olivat erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat, joille työllistyminen on haasteellista. Hankkeessa pyrittiin muun muassa edistämään kohderyhmän työllistymisvalmiuksia kehittämällä työelämälähtöisiä oppimisympäristöjä ja -menetelmiä, valmiuksia työhön ja elämään sekä osaavaa ohjausta ja tukea työllistymiseen neljässä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa ja yhdessä ammattioppilaitoksessa. Hankkeen avulla pyrittiin myös edistämään työnhakua työelämätaitoja, jotta opiskelijoilla olisi paremmat mahdollisuudet työllistyä, pysyä työssä ja sopeutua työelämän muutokseen. Lisäksi kehitettiin työelämävalmennuksia ja luotiin kumppanuusverkostoja erityistä tukea tarvitsevien työllistymiseen sekä etsittiin niin sanottua tekemätöntä työtä. (Tulevaisuuden työelämän starat -hankesuunnitelma 2019.)

Tässä artikkelissa tarkastelemme hankkeeseen osallistuneiden nuorten työllistymistä, ja raportoimamme tulokset perustuvat hankkeessa kerättyyn haastatteluaineistoon. Tutkimuksessa kysyimme, millaisia polkuja pitkin nuoret työllistyivät. Tutkimuksella on Turun yliopiston ihmistieteiden eettinen ennakkoarvioinnin toimikunnan puoltava lausunto (21.4.2020, 15/2020).

Menetelmällisiä valintoja

Tulevaisuuden työelämän starat -tutkimukseen sisältyivät interventio, kaksi erityisammattioppilaitoksissa opiskelleille nuorille osoitettua lomakekyselyä ja tutkimushaastattelut. Interventioon kuului hankkeessa kehiteltyjä opetussisältöjä, joihin interventioryhmään (N = 81) kuuluvat osallistuivat. Ensimmäinen kysely nuorille lähetettiin heidän valmistuessaan ja toinen puolen vuoden kuluttua valmistumisesta. Ensimmäiseen kyselyyn vastasi 90 ja toiseen 42 nuorta, joista 23 kuului interventioryhmään (ks. tarkemmin Kotisaari & Hiekkala 2022). Näiden

kyselyiden sekä Työelämän starat -tutkimushankkeen projektiryhmän avulla pömittiin interventioyryhmästä työllistyneet tai työkokeilussa olevat nuoret, joille lähetettiin pyyntö osallistua tutkimushaastatteluun. Pyyntö osoitettiin kaikkiaan 29 nuorelle, joista 11 lupautui. Nämä kaikki vapaaehtoiset, täysi-ikäiset ja työllistymisen kriteerit täyttäneet nuoret haastateltiin. Kaksi heistä oli työkokeilussa.

Lisäksi haastateltiin jokaista nuorta kohden ainakin yksi nuoren työllistymispolkuun liittynyt ammattilainen (työnantaja, työhönvalmentaja, opettaja). Kaikkiin haastatteluihin (yhteensä 10) pyydettiin nuorten lupa ja nuoret nimesivät itse sen tahon tai henkilön, jota toivoivat haastateltavan. Näiden haastatteluiden avulla voitiin terävöittää kuvaa, joka koulutuksesta ja työelämään siirtymisestä nuorten haastatteluissa piirtyi. Tässä raportoitavan osatutkimuksen aineistona on siis yhteensä 21 haastattelua, joista varsinaisen primääriaineiston muodostavat nuorten haastattelut.

Haastatteluaineiston hankinta

Haastattelut suunniteltiin puolistrukturoiduksi eli niin sanotuiksi teemahaastatteluiksi. Teemahaastattelussa kysymyksillä ei ollut tarkkaa järjestystä tai muotoa. Haastattelurunko sisälsi hahmotelman siitä, mitä tutkija voisi kysyä, muttei tarkkarajaista suunnitelmaa. Kysymyksiä suunniteltaessa varmistettiin tarvittavan tiedon saanti, mutta jätettiin tilaa myös tilanneratkaisuille ja joustavuudelle. Haastattelurunkoa suunniteltaessa pyrkimyksenä oli, ettei lähtökohtana ole haastateltavan erityisyys. Kysymykset muotoiltiin siten, että ne voitaisiin kysyä keltä tahansa ammattiin valmistuneelta nuorelta. Kysymyksistä jätettiin tietoisesti pois esimerkiksi diagnoosikysymykset tai tarkemmat erityisen tuen tarpeeseen liittyvät kysymykset.

Nuorten haastattelun teemoja olivat sen hetkinen työllisyystilanne ja suhde työelämään, hankkeessa kehitetyt kurssit ja harjoitukset, tuensaanti työelämään liittyvissä asioissa, työllistymistä edistävät ja rajoittavat tekijät, motivaatio, minäpystyvyys

ja itsevarmuus sekä elämäntilanne ja arki. Työnantajien haastattelun teemoja olivat nuori työnhakijana, nuori työntekijänä, työsuhde ja tuensaanti sekä asenteet, ennakkoluulot ja yleinen ilmapiiri. Oppilaitoksen ammattilaisen haastattelun teemoja olivat kyseessä oleva nuori, oppilaitoksen nuoret yleisesti, nuoria työllistävät yritykset ja organisaatiot sekä koulutus ja rakenteet.

Haastattelutilanteessa nonverbaalisella vuorovaikutuksella on myös merkitystä. Koronapandemiatilanteen takia suurin osa haastatteluista tehtiin videoyhteydellä ja kolme haastateltavan toiveesta puhelimitse. Kaikki haastateltavat eivät halunneet tai voineet asettaa kameraa päälle. Niinpä haastateltavan ilmeiden tai eleiden lukeminen ja niistä päätelmien tekeminen esimerkiksi uuden kysymyksen ajoittamisessa ei ollut mahdollista. Videoyhteys ei myöskään aina toiminut ilman teknisiä ongelmia, mikä saattoi aiheuttaa hetkittäisen katkeamisen nauhoitteessa tai haastateltavan ajatuksen katkeamisen. Epäselvyydet pyrittiin selvittämään heti yhteyden palautumisen jälkeen. Vaikka tuotetussa haastatteluaineistossa on edellistä johtuvia rajoitteita, se on kuitenkin kokonaisuutena rikas ja riittävän ehjä kokonaisuus analyysin perustaksi.

Haastattelut kestivät keskimäärin 30 minuuttia, mutta kestossa oli vaihtelua. Lyhyin (työnantajan) haastattelu kesti vain kahdeksan minuuttia ja pisin (työhönvalmentajan) 59 minuuttia. Kaikki haastattelut litteroitiin sanatarkasti analyysia varten. Yksi kirjoittajista (HK) haastatteli tutkittavat, litteroi ja anonymisoi näin saadun aineiston yhdessä sovitulla tavalla. Nuorten haastatteluista litteroitavaa oli yhteensä noin 327 minuuttia ja työllistymiseen liittyneiden ammattilaisten noin 297 minuuttia. Koko anonymisoitu litteraatti oli pituudeltaan 229 sivua (Arial, fonttikoko 11, riviväli 1). Tulosten raportoinnissa käytetyistä aineistositaateista on selkeyden vuoksi karsittu täytesanoja (esim. tota, öö, niinku) ja toistoja. Samoin niistä on poistettu haastattelijan lyhyitä välikommentteja (esim. joo-o), joilla on kannustettu puhujaa jatkamaan. Näiden paikalle aineistositaattiin on merkitty kolme pistettä (...).

Aineiston analyysi

Haastatteluaineiston laadullinen analyysi alkaa usein rinnan aineiston hankinnan ja litteroinnin kanssa äänitteitä kuunnellen (Ruusuvoori ym. 2010, 10–11). Ensimmäiset ideat ja huomiot aineistosta tehtiin ennen varsinaiseen analyysiin ryhtymistä. Litteroitua aineistoa ryhdyttiin lukemaan kokonaisuutena ja muistiinpanoja tehden. Tämän jälkeen huomiota kohdistettiin erityisesti nuorten omaan pohdintaan siitä, minkä asioiden hän koki edistäneen tai rajoittaneen työllistymistään. Tehtyihin havaintoihin yhdistettiin ammattilaisten vastaavat pohdinnat. Tässä vaiheessa huomasimme toisaalta sen, että aineistosta hahmottui erilaisia työllistymisen polkuja, ja toisaalta sen, että jokaisen nuoren tapaus oli omanlaisensa kertomus työllistymisestä.

Jokaisen nuoren haastattelupuhe sisältä Hermanin (2009, 9–22) erittelemät neljä kertomuksen peruselementtiä. Ensinnäkin haastattelupuheet olivat tilanteisia esityksiä eli nuoret kertovat tutkijalle erityisessä, sovitussa haastattelutilanteessa omasta ammattiin valmistumisen jälkeisestä työllistymisestäään. Tässä tilanteessa he rakensivat subjektiasemaansa erityisesti työnhakijoina. Nuoret olivat tietoisia, että heidät oli kutsuttu haastatteluun nimenomaan työllistyneinä henkilöinä. Tämä luonnollisesti paitsi sävyttää nuorten kerrontaa, myös vaikuttaa siihen, millaisiin kerronnan vihjeisiin me tutkijoina kiinnitimme huomiota.

Toiseksi haastattelupuheista voidaan hahmottaa ajallinen jäsenyntyisyys, vaikka asioita ei olisikaan kerrottu aikajärjestyksessä. Aikajänne ulottui useimmissa haastatteluissa opintojen loppuvaiheesta, työharjoittelusta ja valmistumisesta nykyhetken kautta tulevaisuuden odotuksiin. Kolmanneksi kerrotut tapahtumat olivat sellaisia, että ne sisälsivät häiriötiloja, epämukavuutta, epäjärjestyttä, mutta samalla kertoja rakensi mielekkyyttä, merkityksellisyyttä, ymmärrystä ja tasapainoa. Aineistossamme häiriötiloja olivat esimerkiksi korona-aika yhteiskunnan sulkeutuessa, se, että työtä ei löytynyt tai se oli fyysisesti liian raskasta, ja se, että apua tai tukea ei heti löytynyt. Kuitenkin nuoret

päätyivät kertomaan ongelmien ratkaisuisista ja luottamuksesta tulevaisuuteen ja uskoivat mahdollisuuksiinsa työllistyä, pysyä työelämässä ja elättää itsensä. Kaikki tunnistivat vahvuuksiaan ja rajoitteitaan työntekijänä.

Lisäksi niissä kerrottiin, millaista oli olla kuvatussa tilanteessa. Kaikissa haastatteluissa on kuultavissa kertojien kokemus erilaisine tuntemuksineen. Esimerkiksi nuori (N5) kertoo, miten työpaikan hakemiseen liittyvä haastattelu jännitti häntä:

N5: "Oli se vähän jännittävä kertoa omasta miten ahkera mä oon ja näin, mutta se meni ihan hyvin. Ja sit mä olin vaa, että okei tää on vaa haastattelu ja sen perusteella just haetaan niitä työntekijöitä. Ja näin sit mä olin sillee että nonni, nyt vaa rauhotan itteni vedän yhen kerran syvään henkeä ja näin siitä sit mä kerroin."

Aineistosta jäsennettiin sitä, millaisia kertomuksia työnhakemisesta ja työllistymisestä kerrottiin. Jokaisen nuoren haastattelusta muodostettiin oma kertomus työllistymisestä, johon punottiin ammattilaisen täydentävä kertomus. Työllistymispolkujen hahmottelu aineistosta aloitettiin kirjaamalla taulukkoon kunkin nuoren tilannetta yksinkertaistettuna (esimerkiksi "Kokiko nuori saaneensa tarpeeksi tukea työllistymiseen", kyllä tai ei). Niiden avulla pyrittiin tarkastelemaan sitä, millaisia yleisiä ajattelu- ja toimintatapoja sekä merkityksiä kertomuksen kohteena oleviin seikkoihin liittyy. Työllistymispoluista piirrettiin myös kuvat. Tällainen työvaihe tunnetaan narratiivisessa analyysissä uudelleenkertomisena (Clandinin & Connelly 2000). Kertomuksissa oli havaittavissa yhteisiä piirteitä. Lopuksi jäsensimme aineistosta neljä tyypillistä työllistymispolkua ja tyyppikertomusta, jotka esittelemme seuraavassa tulosluvussa. Analyysin tarkkuuden ja luotettavuuden varmistamiseksi kaikki kolme kirjoittajaa ovat osallistuneet analyysin tekoon ja olemme yhdessä neuvottelleet tekemistämme ratkaisuisista ja tulkinnoista.

Työllistymisen polut

Työssäoppimisesta työlliseksi

Ensimmäisen polun olemme nimenneet Työssäoppimisesta työlliseksi. Tälle työllistymispolulle ominaista on, että nuoret (N1, N3, N4 ja N7) edesauttoivat itse työllistymistään jo opiskeluaikana, eikä heistä kellään ollut tukenaan työhönvalmentajaa. Nuoret kertoivat kuitenkin saaneensa opintojen aikana muuta tukea työllistymiseen. He kertoivat, että aina oli ihminen, jolta kysyä, ja he saivat hyviä työelämään liittyviä vinkkejä. Työssäoppimisjaksolla nuori osoitti yritykselle, millaisen työntekijän hänestä voisi saada. Yksi nuorista lähetti valmistuttuaan harjoittelun aikaiselle esihenkilölleen viestin, että olisi vapaana töille. Esihenkilö kertoi haastattelussa, että hänelle oli jäänyt nuoresta positiivinen kuva. Niinpä ja hän otti nuoreen yhteyttä heti sopivan paikan auettua ja palkkasi hänet.

Esihenkilö: *"[Hän] kun on ollut aikaisemmin jo opintojensa aikana jo meillä sijaisena niin silloin se hyvä kuva mikä hänestä on jäänyt niin se on semmonen mikä on niinku mejän alalla pitkälti sellanen, että jos onnistut ja teet työsi hyvin harjoitteluaikana ni silloin se myös kantaa monesti työpaikkoja."*

Muiden nuorten kohdalla viimeisin työssäoppimispaikka muuttui heidän palkkatyöksi, jolloin heillä oli työpaikka jo ennen ammatillisesta koulutuksesta valmistumista. Kahden nuoren työnantajan kanssa oli tehty työssäoppimisen osalta sopimus, jonka mukaan nuoret antoivat näyttönsä ensimmäisten kahden viikon aikana. Työnantajan vakuuttuessa heidän työpanoksestaan he alkoivat saada sen jälkeen palkkaa.

N3: *"Vähä ennen ku mä valmistuin koulust ni mä olin jo siellä... työssäoppimassa... sitte kaks viikkoo mä olin sillee siel et mä en saanu mitää palkkaa... Sen kesto oli viis viikkoo sen työssäoppimisen ... sit kahen viikon jälkeen mä*

aloin saamaa palkkaa siit ja sit mä oon ollu siit asti niinku tähä asti siin siel töis. Olin siel heti ku valmistuin koulusta."

Nuorille oli oppilaitoksesta korostettu työssäoppimisen merkitystä ja yksi heistä totesi-kin:

N1: *"Koulus aina painotettii tosi paljon sitä... että muistakaa panostaa noihin työharjoitteluihin että ku saat vähä jalkaa oven välii sitä kautta nii ja sithän noi on nyt poikinu noi työharjoittelujen kautta ..noita töitä sit saanu... koulus aina opettajat kannusti siihen et kannattaa työharjoitteluihin panostaa, koska sielt voi sit tulla töitä."*

Työssäoppimisen kautta työllistyneet nuoret työllistyivät vakituiseseen tai yli puoli vuotta kestäväan määräaikaiseen työsuhteeseen. Vain yksi nuorista työllistyi omalle alalleen. Tätä voidaan pitää yllättävänä havaintona, sillä usein työssäoppimisjaksot toteutetaan juuri omalla alalla. Toisaalta oppilaitoksilla voi olla haasteita solmia sopimuksia yritysten kanssa, jolloin on mahdollisesti priorisoitu sellainen työpaikka, josta on tiedetty voitavan edetä oikeaan palkkatyöhön, vaikkei se omalta alalta olisikaan. Tärkeää oli päästä työelämään kiinni.

N7: *"Mä menin tohon eläintarvikemyymälään [X] niinku työharjoitteluun, et ku mä tein tota olin siel duunis, siinä työharjoittelussa... kyl siin oli vähä takajatuksena jos sais tästä niinku työpaikan tähä ensalkuun, et ... ois edes jotain töitä työpaikkoi on täl hetkellä ... vähän hankala nyt saada."*

Omalle alalleen (hoitoala) työssäoppimisen kautta työllistynyt nuori sai valmistuttuaan pitkäaikaisen työsuhteen. Nuorella oli luotettava olo siitä, että työtä alalla riittää myös tulevaisuudessa:

HK: *"Millaisina näet sun omat mahdollisuudet työelämässä?"*

N1: ”Ihan hyvinä nyt ku kuitenkin valmistumisen jälkeen sai nytte aika nopeesti töitä... ja mul on viel kolme päiväkotii missä mie kierrän nii ni tulee nähtyy aika paljon niin kyllä toivon ja uskon että sit tän pätkän jälkeen ois sitte sit suuraa sais jonku uuden uuden pätkän mistä vois sit jatkaa.”

Kaikki työssäoppimisen kautta työllistyneet nuoret kertoivat olevansa tyytyväisiä työtilanteeseensa ja pitävänsä työstään. Jokaisen nuoren motivaatio oli hyvä ja he näkivät mahdollisuutensa vaikuttaa tulevaisuuteensa hyvinä.

Tämän työllistymispolun nuoret olivat osallistuneet opintojen aikana yrittäjyyskursseille tai Nuori Yrittäjä -toimintaan itse laskuttamalla tai oman ryhmänsä mukana läheltä seuraten. Nuori Yrittäjä -toiminnassa mukana olleet nuoret kertoivat, että he saivat toiminnan kautta hyviä eväitä yrittäjyyttä varten ja olivat kiinnostuneita yrittäjyydestä tulevaisuudessa. Tämä oli poikkeavaa muiden haastateltujen nuorten vastauksiin nähden, joista lähes jokainen koki, ettei yrittäjyys olisi oma juttu, ja korosti sen rankkuutta.

Itsenäisen työnhaun polku

Itsenäisen työnhaun polun nuoret (N9 ja N10) kertoivat edellisten tavoin työssäoppimiskurssien antaneen hyödyllistä kokemusta työelämää varten. Edellisistä poiketen nämä nuoret kertoivat saaneensa opintojen aikana tukea työhönvalmentajalta. Nuoret suorittivat ensin opinnot loppuun ja hakivat töitä esimerkiksi selaamalla työpaikkailmoituksia internetistä. Valmistumisensa jälkeen he olivat olleet aluksi joitain kuukausia lyhyessä työsuhteessa tai keikkaluonteisessa koulutustaan vastaavassa työssä. Tämän jälkeen he olivat työllistyneet pitkäaikaiseen työhönsuhteeseen.

Itsenäisen työnhaun polulla nuori haki itsenäisesti töitä ja työllistyi normaalin rekrytointiprosessin kautta. Rekrytointiprosessiin kuului työhaastattelu, jossa nuori onnistui ja tuli valituksi. Nuoret kertoivat

haastattelutilanteen olleen jännittävä mutta sujuneen hyvin. He kertoivat myös hyödylliseksi sen, että tilanteita oli harjoiteltu opin-tojen aikana.

N10: ”Kolmannen vuoden etäopiskeluvaiheessa tuli harjoiteltua tota työhaastattelutilannetta luokan kesken... se vähän autto et tietää et on mitä yleensä kysytään.”

Nuoret kertoivat, etteivät enää tarvitse tukea työllistymiseen. He kertoivat viihtyvänsä työssään ja motivaationsa työelämää kohtaan sekä mahdollisuutensa työelämässä olevan ”melko hyvät”.

Tuetun työllistämisen polku

Kolmas aineistosta jäsentämämme polku oli tuettu työllistyminen (N2, N5 ja N11). Tässä tuella tarkoitetaan myös muuta kuin opilaitoksen tukea, esimerkiksi työnantajaorganisaation vastaantuloa ja te-keskuksen aktiivista tukea. Kahden nuoren tapauksessa organisaatio halusi työllistää täsmätyökykyisen henkilön. Nuorista toinen oli hakenut apua työllistymiseen myös Ohjaamosta, mutta koronapandemiasta johtuvan kiinni olon vuoksi hän ei saanut sieltä tarvitsemaansa tukea. Hän löysi kuitenkin työpaikkailmoituksen, jossa organisaatio oli mukana hankkeessa, jossa pyrittiin saamaan lisää työpaikkoja täsmätyökykyisille henkilöille. Nuori itse arveli, että kyseisellä seikalla oli vaikutusta siihen, että juuri hänet valittiin:

N5: ”Uskon että se on myös se miks mä sain tän työpaikan. Et jos tää ei ois ollu sitä [X]-hanketta niin en tiedä olisinko skoretanu ihan näin.”

Organisaatio voi olla työn tarjoamisessa aktiivinen opilaitoksiin päin. Tällöinkin prosessi voi edetä työhönsuhteeseen nuoren kannalta itsenäisesti, kuten tutkimuksen nuorella 11, joka osallistui rekrytointiprosessiin ja työhaastatteluun ja piti sitä erittäin tärkeänä. Hän pääsi omalla toiminnallaan vaikuttamaan siihen, saako työpaikan. Nuorille

itsenäinen hakuprosessi voi olla erittäin voi-
maannuttavaa. Haastattelussa nuori kertoi:

N11: *"Meidän henkilöstöpäällikkö oli laittanu viestiä, että he etti toimisto-apulaist heidän toimistolle ja se oli vis-siin laitettu johonkin yleiseen niinku erityisammattioppilaitoksen [X]...laitet-tu jollekin henkilölle ja sit tää henkilö sielt jostain ylempää on laittanu sen sit opettajille. ... Ja sit opettajat oli valinnu ... kolme henkilöä omalt luokalta jotka haki sitä paikkaa ja sitte tota oli haas-tattelut eli siis mun opettaja otti yhteyt-tä muhun sen mun opettaja oli lähettä-ny sen hakemuksen tai siis sen niitten viestin... mun työhönvalmentajalle ja sit se oli kiva et mä sain kuitenkin ite tehä sen hakemuksen."*

Yksi nuorista nuori kertoi, että te-keskuses-tä hän sai juuri sellaisia tukea, jota työllisty-miseensä tarvitsi:

N2: *"Ne te-keskuksen ihmisten tuet, et-tä ne niinku tuli mukaan sinne ja ei laittanu mua yksin sinne että heippa mene nyt sinne...vaan niinku et ne tu-li mukaan ja tuki mua ja selitti ne asiat niinku ihan ku jollei tyhmälle selittäis (naurahtaa)... ja sillee että ne niinku se-litti ne asiat niinku huolellisesti ja... et mistä on nyt kysymys ja mihkä mennää ja mitä tapahtuu ja näin ettei ne vaan niinku laittanu vaa sinne yksin ja heip-pa mene siitä ovesta sinne."*

Nuori sai määräaikaisen työpaikan alalta, joka ei vastannut hänen ammatillista kou-lutustaan. Nuori oli toivonut työllistyvän-sä toiselle alalle kuin mitä opiskeli ja miltä sai työpaikan. Te-keskus oli nuoren mukaan pyrkinyt saamaan hänelle työpaikan tältä alalta muttei ollut onnistunut. Työhönval-mentaja kertoi, että nuoren sairauden takia hänen merkonomikoulutustaan vastaavan alan yleisimmät työtehtävät eivät olleet hänelle mahdollisia.

N2:n työhönvalmentaja: *"Toi hyllytys-työ on hirveen hirveen raskasta työtä."*

Se on [nuorelle 2]:kin ollu liian raskaas-ta työtä... koska nehän periaatteessahan meillä siis merkonomiks vaikka valmis-tuu ni sehän on sitä kaupan hyllytys-työtä sitten pääasiassa ja se on raskasta työtä fyysisesti."

Meitä tutkijoina yllätti, kuinka tämän kom-mentin mukaan nuoret päätyvät monivuo-tisen ammatillisen perustutkinnon jälkeen hyllytystyöhön. On syytä pohtia, onko se ammatillisista erityisoppilaitoksista merko-nomeiksi valmistuville nuorille todella ainoi-ta sopivia työtehtäviä, vai ohjataanko heitä mahdollisesti kategorisesti tiettyyn työtehtä-vään.

Nuori (N2) oli motivoitunut työllistymään tulevaisuudessa toiselle alalle, mutta hänestä oli ensin tärkeää päästä työelämään kiinni ja olla avoin erilaisille työtehtäville.

N2: *"Et olkoon sit siivous tai mikä muu vähemmän arvostettu työ niin niin niin ku jostain työstä se on niinku pakko al-kaa mie olen sitä mieltä että ei niinku kukaan pääse ikinä työelämään kii jos sanoo kaikkeen ei."*

Yksi nuorista koki työnsä fyysisesti raskaak-si. Hän työskenteli osa-aikaisesti ja kertoi, että se oli hänelle ainoa vaihtoehto myös tu-levaisuudessa. Kaksi muuta nuorta työsken-teli täysipäiväisesti, ja toinen heistä korosti työn sopeuttamisen merkitystä. Hän kertoi, että työtehtävää oli voitu muokata hänel-le sopivaksi. Nuoret kertoivat tarvinneensa työllistymiseensä tukea ja myös saaneensa sitä riittävästi.

Nuoret ajattelivat heillä olevan mahdol-lisuuksia vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa, vaikka työelämän osalta nähtiin myös epä-varmuustekijöitä. Nuorten työllistymispol-kuun liittyvät ammatillaiset kertoivat, että ammattiin valmistuvan nuoren oma aktii-visuus on työllistymisessä merkityksellistä. Vaikka nuori on aktiivinen toimija työllistys-misen prosessissa, hän voi tarvita siinä ulko-puolista tukea. Te-keskuksen oleminen nuoren tukena tai se, että organisaatio on voinut muovata työnhakuprosessia tai työtehtävää sopivaksi, on edistänyt esimerkiksi nuoren

osaamisen esiin tulemista, joka olisi toisenlaisessa tilanteessa voinut jäädä piiloon.

Työkokeilun polku

Työkokeilun polun kaksi nuorta (N6 ja N8) eivät olleet toiveistaan huolimatta työllistyneet. Molemmilla oli työllistymiseen liittyviä haasteita, jotka eivät kuitenkaan sopivan paikan löytyessä olisi este työpaikan saamiselle ja työelämässä pysymiselle. Haastatteluiden aikaan nuoret olivat työkokeilussa. Nuoret pitivät työstään ja olivat motivoituneita saamaan työpaikan. He olivat myös itsenäisesti hakeneet työpaikkoja esimerkiksi soittamalla yritykseen tai lähettämällä työhakemuksen. Nuoret tarvitsivat tukea työpaikan etsimisessä, ja molemmat kertoivat saaneensa sitä monelta taholta.

N8: "Aluksi vanhempien tuki ja sitten oli noita opettajia ja muiden tukia ja sitten nyt mennään vieläkin vanhempien ja sitten se työhönvalmentaja ja vanhemmat myös sitten ettiny työpaikkaa henkilöiden kanssa."

Koulutuksen ja työelämän välisessä siirtymävaiheessa nuoret eivät olleet tunteneet oloaan täysin valmiiksi mutta kertoivat kuitenkin saaneensa jonkinlaisia valmiuksia työelämäään.

N6: "Mä en tiää, et kuinka valmis [olen], mutta ... kuitenkin sillee et ainakin jonkun sortin eväät."

Työllistämiskokeilussa olevien nuorten luottamus siihen, että he voivat vaikuttaa omaan elämäänsä ja että se on täysin heidän käsisään, oli hieman heikompa kuin aineiston muiden nuorten. He kokivat, että elämä on osittain heidän vaikutuksensa piirissä, vaikka on myös asioita, joihin ei voi itse vaikuttaa.

N6: "Osittain taas ei et niinku sit voi munkilla löytää jotain tai saada jotain ... tai jonki muun asian joka vaikuttaa

ni ... et et se on vähän semmonen niinku fifty fifty."

Jokainen tämän tutkimuksen nuorista valmistui koronapandemian aikaan. Tämän työllistymispolun nuorista toinen mainitsi olleensa opintojensa loppuajan etänä mutta kertoi sen sujuneen kuitenkin hyvin. Toinen kertoi, että oli hakenut erästä työkokeilu-paikkaa, mikä ei siellä olleen koronavirustartunnan vuoksi onnistunutkaan. Lisäksi hänen media-alan koulutustaan vastaavan alan työt olivat koronapandemian takia mylerryksen alla. Toisaalta nuoren mukaan työn saamiseen vaikuttaa myös hänen oma osaamisensa:

N6: "Joo kyl mä oon eri paikkoihin yrittäny mua siis kiinnostaa ... media ja tapahtumatuotantoala ja molemmat on vähä nii ja näin ja molemmist on myös tosi vaikee saada molemmat on vaikee saada duunii kun kun ei joko oteta tai sitte ... mul ei taidot riitä."

Nuoret kertoivat haastattelussa vaihtelevasti omista haasteistaan. Toinen nuorista mainitsi, että hän tarvitsi tukea työllistymiseen siksi, että hänen itseohjautuvuutensa on heikkoa. Hän toivoi esimerkiksi selkeitä ohjeita siitä, mihin, kelle ja milloin työpaikkaa hakiessa tulisi soittaa. Nuoren mukaan hänen ominaisuutensa saattoivat olla esteenä työllistymiselle:

N6: "No varmaan nää mun henkiset ominaisuudet tai ylipäättään ehkä tää mun persoona et ... ku sitä just tosiaan on niinku on myös toiminnanohjauksen vaikeuksia ja sitte ... saatan vaikuttaa ehkä liian innokkaalta johonkin asiaan tai siis sit mul käy niinku saatan sanoo jotain semmosta mitä ei pidä kertoa."

Nuori kuitenkin tunnisti myös vahvuuksiin. Hän uskoi työllistymistään edistävän sen, että hän on aktiivinen työnhaussa, antaa itsestään hyvän kuvan työnhakuprosessissa ja hänellä on hyvä ansioluettelo. Näistä huolimatta nuori koki olevansa "kielteisten päätösten kierteessä" työnhakuprosessissa,

mikä vaikutti itsetuntoon ja aiheutti lannistumista. Hänen mukaansa myös sillä, että on valmistunut ammatillisesta erityisoppilaitoksesta, saattoi olla kielteistä vaikutusta työllistymiseen:

N6: *"Myöski se et mä oon valmistunu erityisoppilaitoksesta ni se myös ehkä rajottaa sitä mun työnsaantia et jos mä oisin valmistunu jostain Metropolias-ta tai jostain tämmösest niinku lainausmerkeissä normaalista koulusta nii ... tai tavallisesta koulusta ni sitte se ois varmaa ehkä helpompaa tai tai toisaalt media-ala on niin kilpailtu ala niin tältä alalta on hirveen vaikee saada duunii."*

Työkokeilun esihenkilön mukaan nuoren vahvuudet ovat sellaisia, jotka eivät kyseisessä työtehtävässä tule esiin. Tämä vahvistaa Invalidiliiton lanseeraamaa Sopivaa työtä kaikille -ajatusmaailmaa, jonka mukaan jokaisella ihmisellä on haasteista huolimatta mahdollisuus työhön, kunhan sopiva työ ja tuki löytyvät. Näin ollen tämä työkokeilu paikka ei välttämättä ollut nuorelle optimaalisin, sillä se ei tuonut hänen vahvuuksiaan esille ja näin tukenut häntä työllistymisessä parhaalla mahdollisella tavalla.

Toinen nuorista kertoi kuntoutuksen olevan hyvää jatkoa merkonomikoulutukselle, ja hän oli sen aikana oppinut paljon. Hän kertoi vahvuuksiaan olevan se, että hän on helposti sopeutuva, rauhallinen ja ystävällinen henkilö, joka pääsee hyvin mukaan yhteisöön. Terveysteen liittyvien asioiden nuori ei kokenut vaikuttavan työllistymisensä, vaikka haasteita olikin:

N8: *"No en kyllä koe. On mulla omia haasteita mutta kyllä ne yleensä hoituu."*

Tulosten yhteenveto ja pohdinta

Tavoitteenamme oli selvittää, millaisia polkuja pitkin työllistyvät ne nuoret, jotka ovat ammatillisen koulutuksen aikana saaneet erityistä tai vaativaa erityistä tukea ja osallistuneet interventioihin, joiden tarkoituksena oli edistää nuorten valmiuksia ja

motivaatiota työllistyä, pysyä työssä ja sopeutua jatkuvaan työelämän muutokseen. Tutkimuksen aineisto muodostuu onnistumiskertomuksista. Näin ollen tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäivät ne nuoret, jotka eivät olleet työllistyneet. Emme myöskään saaneet haastateltaviksi kaikkia hankkeen aikana työllistyneitä nuoria. Edellä kuvatut polut ja narratiivit on siis muodostettu tähän tutkimukseen saadun aineiston varassa. On huomioitava, että on muitakin mahdollisia narratiiveja ja polkuja, joita ei tämän tutkimuksen aineistolla tavoiteta.

Aineistosta jäsensimme neljä erilaista työllistymispolkua. Ensimmäisellä polulla merkittävimpänä työllistymiseen johtaneena tekijänä voitiin pitää opintojen aikaista työsäöppimistä, toisella nuoren itsenäistä työnhakua ja kolmannella organisaation halua työllistää täsmätyökykyinen henkilö tai tekeskuksesta saatua tukea. Neljännellä polulla matka työllistymiseen oli vielä kesken, ja nuoret suorittivat palkatonta, lyhytkestoista työkokeilua. Keskeinen havaintomme on, että työllistymisessä merkityksellistä on toisaalta nuoren aktiivisuus ja toisaalta työpäikan ja työntekijän yhteensopivuus.

Kaikki haastatellut nuoret kertoivat saaneensa halutessaan riittävästi tukea työllistymisprosesseissaan mutta eivät kaivanneet enää tukea työssään, vaikkakin työtä oli joissain tapauksissa sopeutettu nuorta varten. Saattaa olla, että nuori on löytänyt itselleen sopivan työn, jossa mahdollinen haaste tai rajoite ei tule esiin. Tutkimusta varten haastattelemamme työnantajat totesivatkin, ettei "erityisyys" ole työnteossa näkynyt eikä se ollut heille merkityksellistä, kunhan nuori hoiti työnsä:

TA2: *"Ei mulle mikään diagnoosi oo [tärkeä] mä en tarvi diagnooseja mihkään --- mulle adhd on luonteenpiirre."*

Lämsän (2015) mukaan työnantajan lähtökohtana ei yleensä ole tukea tarvitsevan työllistäminen vaan se, että työllistettävä henkilö voi suorittaa työnsä ja hänen palkkaamisensa on taloudellisesti kannattavaa. Toisaalta vaikeasti työllistyvien henkilöiden työllistäminen voi olla osa yritysten

kantamaa yhteiskuntavastuuta (ks. esim. Vesala ym. 2016).

Koulujärjestelmässä on tietyt raamit, joiden mukaan tämänkin tutkimuksen nuoret on opiskeluopopolullaan määritelty ”erityisiksi”. Niemen (2014) mukaan osa kokee erityisopiskelija-määritelmän leimaavana, ja siihen usein liitettävällä poikkeavuudella on negatiivinen sävy. Leima voi kuitenkin poistua työelämään siirryttäessä, jos nuori on saanut oikeanlaista tukea ja löytänyt sopivan työn, kuten näyttää tässäkin tutkimuksessa käyneen. Toisaalta nimeämisen tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle nuorelle riittävä ja mahdollisimman yksilöllinen tuensaanti, jonka tarjoaminen voisi muuten olla lähes mahdotonta. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että luokittelu ja nimeäminen voivat tahattomasti johtaa yksilön erilaisuuden ja kielteisten piirteiden korostamiseen ja se voi olla vielä kymmenenkin vuoden kuluttua yhteydessä yksilön työllistymiseen ja itsenäistymiseen (Langøy & Kvalsund 2018). Erityisoppilaitoksen mahdollista haitallista leimaa työnsaannille pohti myös yksi haastateltu nuori.

Sopivan tuen tarjoaminen erityistä tukea tarvitseville nuorille edistää heidän pääsyään työelämään, mutta samalla on mahdollista, että se ohjaa nuoria palveluiden käyttäjiksi, mikä voi eristää heidät tavallisesta kansalaisuudesta. Hakala (2022) kirjoittaa kehitysvammaisten vakiintuneesta palvelujärjestelmästä, joka sulkee ulos työntekijäkansalaisuudesta. Erityistä tukea tarvitsevat tai tarvinneet nuoret ovat kuitenkin aktiivisia toimijoita, jotka haluavat saavuttaa täysivaltaisen työntekijäkansalaisuuden, päästä osaksi tavallista yhteiskuntaa, saada työstään palkkaa ja maksaa omat laskunsa. Työkokeilussa ollut nuori totesi selkeästi:

N6: ”Haluan palkansaajaksi ja veronmaksajaksi ja... sillee tavallaa päästä niinku rutiineihin kiinni ja arkeen ja oravanpyörään.”

Aiemmat tutkimukset (esim. Ekholm & Teitinen 2014, Langøy & Kvalsund 2018, Båtevik 2019) osoittavat, että koulutus suosii parhaiten tukea tarvinneita nuoria

työttömyydeltä. Työllistyminen, mieluiten kokoaikaiseen työhön, avaa mahdollisuuksia taloudelliseen riippumattomuuteen. Aineistostamme ilmenee jo työllistyneiden nuorten toivovan, että koulutuksen aikana heitä olisi paremmin perehdytetty myös omiin oikeuksiinsa työntekijöinä. Esimerkiksi palkasta pitäisi osata neuvotella asianmukaisesti.

Siltalan (2013) mukaan nuoret eivät kaihda työtä vaan odottavat siltä hyvää työilmapiiriä, sisällöllistä mielekkyyttä, merkityksellisyyttä ja rakentavaa palautetta. Tutkimuksemme työllistyneet nuoret enimäkseen viihtyivät työssään, näkivät tulevaisuutensa hyvänä ja olivat motivoituneita pysymään työelämässä. Vaikka vain osa haastatelluista nuorista työllistyi koulutustaan vastaavalle alalle, yksikään heistä ei tuonut esiin huolta tai harmitusta siitä, ettei ollut oman alansa työssä. Kaikki haastatellut nuoret eivät edes halunneet töihin omalle alalleen. Olennaisempaa oli päästä kiinni työelämään ja sellaiseen työhön, jossa viihtyi ja josta maksettiin palkkaa. Haastatellut nuoret kokivat tulevaisuutensa olevan omisissa käsissään. Tulos on yhtenevä myös vuoden 2021 Nuorisobarometrin (Kiilakoski & Laine 2021, 73) kanssa, jonka mukaan 80 prosenttia nuorista suhtautui optimistisesti tai erittäin optimistisesti omaan tulevaisuuteensa. Korona-aikakaan ei näytä heijastuneen nuorten odotuksiin omasta tulevaisuudesta, johon he suhtautuvat luottavaisesti.

Tulosten merkitys: Työelämälähtöisiä ja työelämään valmentavia oppimismenetelmiä on edelleen kehitettävä oppilaitoksissa. Nuoret arvostavat työnhakuprosessissa kohdennettua tukea, joka tulisi mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon oppilaitosten, te-keskusten ja työnantajien välisessä yhteistyössä. Nuorten työllistymisen polut ovat erilaisia, mutta sopivan työpaikan löydyttyä täysivaltaisen työntekijäkansalaisuus tulee nuorelle mahdolliseksi, jolloin tuen tarve poistuu tai vähenee selkeästi.

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää erityistä tai vaativaa erityistä tukea saaneiden nuorten työllistymistä. Tutkimus tehtiin osana Tulevaisuuden työelämän starat -hanketta (Euroopan sosiaalirahasto 4/2019–2/2022), jossa kehitettiin työelämälähtöisiä oppimisympäristöjä ja -menetelmiä, valmiuksia työhön ja elämään sekä osaavaa ohjausta ja tukea työllistymiseen neljässä erityisammattioppilaitoksessa ja yhdessä ammattioppilaitoksessa.

Tutkimukseen haastattelimme 11 valmistumisensa jälkeen työllistynyttä tai työkokeilussa olevaa nuorta. Lisäksi haastateltiin kunkin nuoren työllistymispolkuun liittyvä ammattilainen (N = 10), kuten työnantaja tai työhönvalmentaja. Aineistosta jäsensimme narratiivisen analyysin keinoin neljä tyypillistä työllistymispolkua ja tyyppikertomusta: 1) työelämässä oppimisesta työlliseksi, 2) itsenäisen työnhaun polku, 3) tuetun työllistämisen polku sekä 4) työkokeilun polku. Keskeinen havaintomme on, että työllistymisessä merkityksellistä on toisaalta nuoren aktiivisuus ja toisaalta työpaikan ja työntekijän yhteensopivuus.

Työelämälähtöiset oppimismenetelmät olivat nuorten mukaan edistäneet heidän työllistymistään, erityisesti työelämässä oppiminen. Nuorten tuensaanti ammatillisten opintojen aikana vaihteli, mutta lähes jokainen koki saaneensa tarpeeksi tukea. Sopivan työpaikan löydyttyä nuorilla ei enää ollut tarvetta tuelle. He olivat tyytyväisiä työtilanteeseensa riippumatta siitä, työskentelivätkö he koulutustaan vastaavalla alalla vai eivät. Luottamus siihen, että tulevaisuus on omissa käsissä, oli suuri.

Avainsanat: erityinen tuki, vaativa erityinen tuki, ammatillinen koulutus, erityisnuori, työllistyminen, työllistymispolku, siirtymävaihe, työhönvalmennus

Abstract

From vocational education and training to employment with help of special support

The aim of this study was to explore the ways of employment of young people with (diagnosed) special or intensive special support needs. The study was a part of bigger project Tulevaisuuden työelämän starat funded by ESF (European Social Fund). In the main project, the aim was to develop work-based learning environments and methods in vocational education and training, and to develop new ways to support students with special needs and help them to get employed.

We interviewed eleven, voluntary students (young people) who either got employed after graduation or were in work trial. In addition, we interviewed ten adults who were linked to students' paths of employment. Among those adults were employers, job coaches and teachers. We applied narrative methods analysing the data, and we identified four different, typical paths to employment: 1) from on-the-job training to the employed citizen, 2) independent job-seeking, 3) supported employment and 4) work trial. Important for the act of becoming employed was on the one hand the young person's own activity and on the other hand, the "goodness of fit" between the employee and the job. The young people expressed no need for support after graduation when they have found an appropriate job. They emphasised that work-based learning methods, especially on-the-job training, facilitated their employment. Also, they thought that during the studies, the received support varied but it was sufficient. All the interviewed young people were satisfied with their work situation although some of them worked on a field where they had no vocational qualification. They had confidence in the future.

Keywords: special needs support, intensive special needs support, student with special needs, vocational education and training, employment, path to employment, transition phase, job coaching

Leila Pehkonen, dosentti, KT, yliopistolehtori, Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta

Sinikka Hiekkala, dosentti, FT, tutkimusjohtaja, Invalidiliitto ry

Heidi Kotiranta, KM, projektitutkija, Invalidiliitto ry (28.2.2022 asti)

Lähteet

- Båtevik FO (2019) From School to Work: Long-Term Employment Outcomes for Former Special Educational Needs Students. *Scandinavian Journal of Disability Research* 21, 1, 158–166. DOI: <https://doi.org/10.16993/sjdr.595>
- Clandinin DJ, Connelly FM (2000) Narrative inquiry: Experience in story in qualitative research. Jossey-Bass, San Francisco.
- Ekholm E, Teittinen A (2014) Vammaiset nuoret ja työntekijäkansalaisuus. Osallistumisen esteitä ja edellytyksiä. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 133.
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2018) Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature. (S. Symeonidou, ed.). Odense, Denmark.
- Hakala K (2022) Vammaispalvelujärjestelmän pedagogiikka. Kehitysvammadiagnoosin tienviittoja työntekijäkansalaisuuteen. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti NMI-Bulletin E/2022.
- Herman D (2009) Basic elements of narrative. John Wiley et Sons, Incorporated.
- Holopainen L, Savolainen H (2008) Erityinen tuki – Hyvinvoinnin esteiden tasoittajana. Teoksessa K Lappalainen, M Kuittinen, M Meriläinen (toim.) Pedagoginen hyvinvointi. Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä.
- Kiilakoski T, Laine R (2021) Tilasto-osio. Teoksessa T Kiilakoski (toim.) Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & Opetus- ja kulttuuriministeriö, 9–91. Helsinki.
- Kotisaari H, Hiekkala S (2022) Erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistymistilanne ammatillisesta koulutuksesta valmistumisen jälkeen. *Kuntoutus* 45, 4, 52–62.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, §64.
- Finlex. Viitattu 18.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170531>
- Langøy EE, Kvalsund R (2018) Vulnerable Youth – Dependency or Independence? School Experiences, Transitions and Adaptation to and within Adult Life. *Scandinavian Journal of Disability Research* 20, 1, 296–305. <https://doi.org/10.16993/sjdr.34>
- Lämsä A-L (2015) Erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistyminen: Työnantajien näkemyksiä erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistymisestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. *Ammattiotopisto Luovi*.
- Mazzotti, VL, Rowe DA, Sinclair J, Poppen M, Woods W, Shearer, ML (2016) Predictors of post-school success: A systematic review of NLTS-2 secondary analyses. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals* 39, 4, 196–215. <https://doi.org/10.1177/2165143415588047>
- Myklebust JO, Båtevik FO (2022) Special needs provision and economic independence among young adults with disabilities: A longitudinal study. *European Journal of Special Needs Education* 37, 5, 715–728. <https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1974552>
- Nevala N, Pehkonen I, Teittinen A, Vesala H T, Pörfors P, Anttila H (2019) The effectiveness of rehabilitation interventions on the employment and functioning of people with intellectual disabilities: A systematic review. *Journal of Occupational Rehabilitation* 29, 773–802. <https://doi.org/10.1007/s10926-019-09837-2>
- Niemi A-M (2014) Tuki, tarve, leima, oikeus? Erityisyyden muodostuminen ammatillisen koulutuksen diskursseissa. *Kasvatus* 4, 349–363.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) Ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän ehdotukset. Kehittämisryhmän loppuraportti. Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161647/OKM%202019%2023%20Ammatillisen%20koulutuksen%20vaativa%20erityinen%20tuki.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Richardson JG, Powell JJW (2011) Comparing special education. Origins to contemporary paradoxes. Stanford University Press, Stanford, CA.
- Ruusuvuori J, Nikander P, Hyvärinen M (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J Ruusuvuori, P Nikander, M Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere.
- Schutz MA, Carter EW (2022) Employment interventions for youth with disabilities: A review of transition practices and partners. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals* 45, 3, 154–169. <https://doi.org/10.1177/21651434221075810>
- Siltala J (2013) Nuoriso - mainettaan parempi? Nykynuorten sopeutumiskäsitteet historiassa. WSOY, Helsinki.
- Tilastokeskus (2021) Oppimisen tuki. Verkkosivusto osoitteessa: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/>

fi/StatFin/StatFin__erop/statfin_erop_pxt_13nb.
px/ Luettu 18.1.2023

Tulevaisuudentyöelämänstarat-hanke(2019)Verkkosivusto osoitteessa: <https://www.invalidiliitto.fi/tulevaisuuden-tyoelaman-starat>

Vesala H, Klem S, Ala-Kauhaluoma M, Harkko J (2016) Työnantajien kokemuksia kehitysvammaisista työntekijöistä. Kehitysvammaliiton selvityksiä 11. Helsinki.

MITEN TYÖN JA KOULUTUKSEN ULKOPUOLELLA OLEVAT NUORET AIKUISET VOIVAT?

NEET-ryhmään kuuluvien kokemuksia hyvinvoinnista, palveluiden käytöstä ja toimintakyvystä.

Johdanto

Nuoruus voidaan nähdä lapsuuden ja aikuisuuden välisenä siirtymävaiheena, johon kuuluu useita identiteetin, sosiaalisten suhteiden ja itsenäistymisen kehitystehtäviä (ks. Knaappila ym. 2021). Ikävaihe on merkittävä myöhemmälle aikuisuudelle, sillä sen aikaiset fyysiset, kognitiiviset, emotionaaliset, sosiaaliset ja taloudelliset tekijät muodostavat perustaa myöhemmän elämän terveydelle ja hyvinvoinnille (Patton ym. 2016). Yhtenä merkittävänä kehitystehtävänä nuoruuteen kuuluvat kouluttautumiseen ja uraan liittyvät siirtymät, kuten opintoihin ja työelämään pääsy. Vuonna 2018 Suomessa oli yhteensä 12 prosenttia työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia 20–24-vuotiaita (Tilastokeskus). NEET-ryhmään (NEET-nuoret, neither in employment nor in education or training) kuuluvien nuorten tilanteiden tiedetään olevan hyvin moninaisia ja käsitteen määrittelyyn liittyvät ongelmat ovat herättäneet keskustelua (ks. esim. Hiilamo 2018). Ryhmään kuuluvien nuorten tunnistamista pidetään kuitenkin tärkeänä, sillä pitkittynyt työn ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen on yhteydessä sekä kohonneeseen syrjäytymisriskiin että kielteisiin vaikutuksiin elämänselälle ja

hyvinvoinnille (ks. esim. Hiilamo 2018, Larja ym. 2016).

Aiemmissa tutkimuksissa työn ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen on yhdistetty sekä heikompaan koulutustasoon että heikompaan työmarkkina-asemaan (esim. Bäckman & Nilsson 2016, Ralston ym. 2016, Larja ym. 2016). NEET-statuksella olevilla havaitaan keskimääräistä enemmän myös mielenterveyden ja muun terveyden haasteita (Goldman-Mellor ym. 2016, O’Dea ym. 2014, Larja ym. 2016). Kun tarkastellaan syrjäytymisen riskitekijöitä, tutkimuksissa korostuvat erilaiset koulutuksen, sosioekonomisen aseman ja hyvinvoinnin haasteet, jotka vaikeuttavat työelämään kiinnittymistä. Näitä ovat esimerkiksi toisen asteen tutkinnon puuttuminen, terveysongelmat, sosiaalisten suhteiden vähyys, pitkittynyt työttömyys, toimeentulotuelle jääminen sekä ylisukupolvinen osattomuus (ks. Sipilä ym. 2011, Aaltonen ym. 2015, Lehtonen & Kallunki 2013, Ilmakunnas ym. 2015, Paananen ym. 2019). Nuorten tilanteiden taustalla voidaan tunnistaa myös erilaisia ongelmia tuentatarpeiden ja palvelujärjestelmän kohtaamisessa (ks. Harkko ym. 2016, Aaltonen ym. 2015).

NEET-ryhmän monimuotoisuuden vuoksi

on tarpeen tarkentaa niitä yksilöllisiä ja palvelujärjestelmään liittyviä tekijöitä, jotka vaikeuttavat opintoihin ja työhön pääsemistä. Lisäksi on tärkeää selvittää, millaisten asioiden edistämistä kohderyhmässä pidetään tilanteen kannalta tärkeänä. Tämän katsauksen tavoitteena on tarkastella työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten kuvaamia taustatietoja, hyvinvointia ja palveluiden käyttöä sekä toimintakyvyn vahvistamiseen ja tulevaisuuteen liittyviä toiveita, joita kerättiin matalan kynnyksen ohjausjaksolle hakeutumisen yhteydessä.

Aineisto ja menetelmät

Katsauksen aineisto on näyte vuosina 2018–2020 *Löydä suuntasi – kokonaisvaltainen ohjausmalli tukea tarvitseville nuorille* -hankkeessa psykoterapeutin haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista, jotka antoivat kirjallisen suostumuksen hankkeen tutkimukselliseen osuuteen osallistumisesta. Hankkeen tutkimukselliseen osuuteen saatiin Kuntoutussäätiön tutkimuseettisen toimikunnan puoltava lausunto 21.6.2018. Osallistuneet olivat pääkaupunkiseutulaisia, alle 30-vuotiaita, työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia nuoria aikuisia, jotka hakeutuivat psyykkistä hyvinvointia, työ- ja toimintakykyä sekä ammatillisten suunnitelmien selkiytymistä tukevalle matalan kynnyksen ohjausjaksolle (n = 46) (ks. hankkeesta tarkemmin Parkkila ym. 2021). Jaksolle hakeuduttiin itse, läheisen ehdotuksesta tai ammattilaisen ohjaamana muun muassa työllistymis-, kuntoutus- ja mielenterveyspalveluista.

Tarkastelimme aineistoon kuuluvien taustatietoja, opintohistoriaa, harrastamista, sosiaalisia suhteita ja terveyttä. Strukturoidun haastattelun tietoja täydennettiin avovastauksilla. Palveluiden käyttöä ja riittävyttä kuluneiden 12 kuukauden aikana kartoitettiin hyödyntämällä päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimushankkeessa (MIPA 2015–2018) kehitetyn hyvinvointikyselyn osiota. Lisäksi tarkasteltiin, millaista hyötyä tai toimintakyvyn muutosta nuoret aikuiset toivoivat ryhmään osallistumiselta ja mitä tulevaisuuteen liittyviä toiveita he kuvasivat.

Taustatietoja kuvattiin perustunnusluvuilla. Avovastaukset toimintakyvyn sekä tulevaisuuden toiveista käytiin läpi teemoitteleamalla ne esiin nousseiden aihepiirien mukaisesti. Tiedon tiivistämiseksi teemoitellut aiheet kuvattiin järjestyksessä sen mukaan, miten usein aihe nousi esiin vastauksissa. Perustunnuslukujen laskemiseen käytettiin IBM SPSS Statistics -ohjelman versiota 28. Puuttuvia arvoja ilmeni 0–11 prosentissa vastauksia.

Tulokset

Tutkimusjoukkoon kuuluvat olivat keskimäärin 24-vuotiaita (VV = 17–30, KH = 3). Enemmistö oli iältään 21–25-vuotiaita ja naisia (61 %) (taulukko 1). Suurin osa asui yksin (35 %), vanhemman (22 %) tai ystävän kanssa (20 %). Muutamalla ei ollut vakituista osoitetta. Suurin osa arvioi omien menojen kattamisen olevan taloudellisesti helpon ja hankalan väliltä (37 %). Avovastauksissa kuvattiin, että hyvään taloudelliseen tilanteeseen vaikuttivat pienet asumiskulut, säästöt tai Kelan sairauspäivärahalla oleminen. Toisaalta kuvattiin, että talous huoletti, vaikka menot oli mahdollista kattaa haastatteluhetkellä. Heikkoon taloustilanteeseen vaikuttivat muun muassa mielenterveyden haasteet tai toimeentulotuen varassa oleminen. Suurin osa oli suorittanut toisen asteen tutkinnon (57 %), mutta moni oli perusasteen tutkinnon varassa (39 %). Työttömyyden kesto oli ollut keskimäärin kaksi vuotta (VV = 0–9 vuotta, KH = 2 vuotta).

Enemmistö (61 %) kertoi keskeyttäneensä opinnot vähintään kerran (taulukko 2). Heistä 13:lla (46 %) keskeytyksiä oli ollut useita. Aiemmissä opinnoissa vaikeuksia oli kokenut 89 prosenttia ja 49 prosenttia saanut erityisopetusta. Vaikeuksiksi kuvattiin useimmiten oppimisen tai keskittymisen vaikeudet, kiusaaminen tai sosiaaliset haasteet, mielenterveyden tai jaksamisen ongelmat sekä motivaation puute. Vähintään yhdestä oppimiseen vaikuttavasta vaikeudesta kertoi vajaa neljännes (23 %). Osa (39 %) haastatelluista kuvasi kokevansa vaikeuksia oppimisessa, mutta haasteita ei ollut tarkemmin selvitelty. Koulukiusaamista oli kokenut 78 prosenttia.

Taulukko 1. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevan 46 nuoren aikuisen strukturoidussa haastattelussa raportoimat taustatiedot, n (%).

	n (%)
Ikä	
alle 21 vuotta	5 (11)
21–25 vuotta	28 (61)
26–30 vuotta	13 (28)
Sukupuoli	
Mies	15 (33)
Nainen	28 (61)
Muu	<5 (<10)
Asumismuoto	
Yksin	16 (35)
Vanhemmat	10 (22)
Avo-/aviopuoliso	6 (13)
Kämppis/kaveri	9 (19)
Muu	5 (11)
Taloustilanne: onko omien menojen kattaminen tällä hetkellä	
Helppoa	16 (35)
Siltä väliltä	17 (37)
Hankalaa	13 (28)
Suoritettu koulutus	
Peruskoulu	18 (39)
Toinen aste	26 (57)
Korkeakoulu	<5 (<10)
Työttömyyden kesto	
Alle 12 kuukautta	11 (27)
12–23 kuukautta	11 (27)
24 kuukautta tai enemmän	15 (37)
Sairausloma tai kuntoutustuki	<5 (<10)

Noin viidesosa (21 %) kuvasi harrastavansa säännöllisesti jotain ja vajaa puolet (47 %) silloin tällöin. Suurin osa (84 %) kuvasi, että heillä on vähintään yksi läheinen ystävä, ja reilulla neljäsosalla (27 %) niitä oli yli kolme. Yli kaksi kolmesta (71 %) kuvasi kuuluvansa johonkin yhteisöön, jossa koki olonsa hyväksytyksi. Yhteisö saattoi olla perhe, kaveriporukka, järjestö tai tukiryhmä. Suurin osa koki yksinäisyyttä ajoittain (59 %) tai usein (30 %) ja koki saavansa vähintään jonkin verran tukea läheisiltään (89 %).

Alkoholia kertoi käyttävänsä 2–4 kertaa

kuukaudessa 39 prosenttia ja useammin vain pieni osa. Vajaa kolmasosa (28 %) ei käyttänyt alkoholia ollenkaan. Huumeiden aiempaa kokeilua tai yksittäisesti käyttöä kuvasi 41 prosenttia haastatelluista. Lääkärin toteamia muita kuin mielenterveyden sairauksia kuvasi vajaa kolmasosa (31 %). Suurimmalla osalla oli jokin mielenterveyden diagnoosi (84 %) kuten myös aiempi tai nykyinen mielenterveyden hoitokontakti (91 % ja 63 %).

Taulukko 2. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevan 46 nuoren aikuisen strukturoidussa haastattelussa raportoimat tiedot aiemmista opinnoista, sosiaalisista suhteista ja säännöllisestä harrastamisesta sekä terveydestä. Vastausten ilmenemismäärä ja osuus koko otoksesta, n (%).

	n (%)
Haasteet aiemmissä opinnoissa	
Opintojen keskeyttäminen ainakin kerran	28 (61)
Kokenut vaikeuksia opiskelussa	41 (89)
Saanut erityisopetusta	22 (49)
Oppimisvaikeus tai oppimisen haaste ^A	10 (23)
Kiusaaminen koulussa	35 (78)
Sosiaaliset suhteet ja säännöllinen harrastaminen	
Säännöllinen harrastus	9 (21)
Harrastaa silloin tällöin jotain	20 (47)
Ei yhtään läheistä ystävää	7 (16)
Yli 3 läheistä ystävää	12 (27)
Kuuluu vähintään yhteen yhteisöön, jossa kokee olevansa hyväksytty ^B	32 (71)
Tuntee itsensä ajoittain yksinäiseksi	27 (59)
Tuntee itsensä usein yksinäiseksi	14 (30)
Saa läheisiltään tarvittaessa ainakin jonkun verran tukea	40 (89)
Terveys	
Alkoholin käyttö 2–4 kertaa kuussa	18 (39)
Alkoholin käyttö useamman kerran viikossa	<5 (<10)
Ei käytä ollenkaan alkoholia	13 (28)
Huumeiden kokeilu tai käyttö	19 (41)
Lääkärin toteama muu sairaus kuin mielenterveyden häiriö	14 (31)
Mielenterveyden diagnoosi	38 (84)
Aiempi mielenterveyden hoitokontakti	41 (91)
Nykyinen mielenterveyden hoitokontakti	29 (63)
^{A)} Lukivaikeus, hahmottamisenvaikeus, ADHD, Autismikirjon häiriö, aivovamma	
^{B)} Kuulutko johonkin yhteisöön, jossa koet olevasi hyväksytty (perhe, porukka, tukiryhmä)?	

Viimeisen vuoden aikana eniten oli tarvittu mielenterveys- ja lääkäripalveluita (91 %) (taulukko 3). Suurin osa oli käyttänyt työelämänpalveluita (75 %) ja toimeentulotukea (70 %). Noin kolmannes oli tarvinnut asumis- tai talouspalveluita (31–36 %). Riittäviksi oli useimmin koettu lääkäri- ja työelämänpalvelut (59–60 %). Tarkastelluista palveluista mielenterveyspalvelut (42 %) sekä toimeentulotuki (33 %) koettiin useimmin riittämättömiksi. Kokonaan ilman palvelua oli jäänyt eniten talous- ja velkaneuvontaa (24 %) ja mielenterveyspalveluja tarvinneita (16 %), sekä jonkin verran asumispalveluja tarvinneita (11 %). Lääkäri-, työelämän- ja päihdepalveluita vaille oli jäänyt muutamia henkilöitä.

Psykoterapeutin kanssa mietittyjä, ryhmään osallistumiseen liittyviä toimintakyvyn

Taulukko 3. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevan 46 nuoren aikuisen strukturoidussa haastattelussa raportoimat tiedot palveluiden käytöstä, n (%).

	n (%)
Mielenterveyspalvelut	
En ole tarvinnut	<5 (<10)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	7 (16)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	19 (42)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	15 (33)
Vähintään 4 kertaa viikossa	
Lääkäriin vastaanotto	
En ole tarvinnut	<5 (<10)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	<5 (<10)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	10 (22)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	60 (27)
Työelämänpalvelut	
En ole tarvinnut	11 (25)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	<5 (<10)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	7 (16)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	26 (59)
Päihdepalvelut	
En ole tarvinnut	41 (89)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	<5 (<10)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	<5 (<10)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	<5 (<10)

Asumispalvelut	
En ole tarvinnut	29 (64)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	5 (11)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	<5 (<10)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	9 (20)
Talous- ja velkaneuvonta	
En ole tarvinnut	31 (69)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	11 (24)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	<5 (<10)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	<5 (<10)
Toimeentulotuki	
En ole tarvinnut	9 (20)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	5 (11)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	15 (33)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	17 (37)

muutostoiveita kuvattiin etenkin mielen hyvinvoinnissa (53 %) (taulukko 4). Toiseksi eniten toivottiin tulevaisuuden selkiytymistä (38 %). Noin neljäsosa (24–27 %) toivoi helpotusta sosiaaliin tilanteisiin, muiden ihmisten tapaamista tai tekemistä päiviin. Vajaa viidennes toivoi tietoa tai tukea opintoihin tai työhön hakeutumiseen (18 %).

Tulevaisuuden toiveista yleisimmät olivat työllistyminen (53 %) ja opiskelu (40 %). Yleisiä olivat erilaiset hyvään arkeen lukeutuvat asiat, kuten viihtyisä koti, parempi taloustilanne tai tavalliseksi kuvattu arki (29 %). Noin neljäsosa (24 %) toivoi, että voisi tulevaisuudessa tehdä hyvää ihmisten tai eläinten parissa, parempaa psyykkistä vointia tai oman psyykkisen tilanteen hyväksymistä ja parisuhdetta tai lapsia. Hieman reilu viidennes (22 %) toivoi enemmän ystäviä tai rohkaistumista sosiaalisissa tilanteissa.

Pohdinta

Tässä katsauksessa tarkasteltiin työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten haastattelussa kertomia taustatietoja ja hyvinvointiin, palveluiden käyttöön, toimintakyvyn vahvistamiseen ja tulevaisuuden toiveisiin liittyviä tietoja. Kuvatut

Taulukko 4. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevan 46 nuoren aikuisen haastattelussa raportoimia toiveita ryhmätoiminnalle sekä toivotulle tulevaisuudelle. Lukumäärä, kuinka monta kertaa aihe on mainittu vastauksissa (n) sekä suhteellinen osuus kaikista vastanneista (% , 46 haastateltua).

	n (%)
Ryhmään osallistumisesta toivottu hyöty^A	
Mielentaidot, psyykkisen hyvinvoinnin paraneminen, itsemyötätunto tai tunteiden hallinta	24 (53)
Tulevaisuuden selkiytyminen	17 (38)
Sosiaalisten tilanteiden helpottuminen tai vuorovaikutustaidot	12 (27)
Ihmisten tapaaminen tai kavereiden saaminen	11 (24)
Tekemistä tai sisältöä päiviin,	11 (24)
Tietoa opiskelupaikoista tai työnhausta tai apua opintojen tai työnhaun edistämiseen	8 (18)
Keskittyminen tai oman toiminnan ohjaamisen paraneminen	6 (13)
Keinot rentoutumiseen tai palautumiseen	5 (11)
Itseluottamus tai -arvostus	<5 (<10)
Unirytmii, liikuntaa tai ravinto, toimintakyvyn paraneminen	<5 (<10)
Ei tiedä	<5 (<10)
Muu (kuten käytännön apu tai ryhmä, jossa jaksaisi käydä)	7 (16)
Hyvään tulevaisuuteen liittyvät toiveet	
Työpaikka tai itselle sopiva työ	24 (53)
Opiskelu tai ammatin saaminen	18 (40)
Hyvä arki (talous tasapainossa, viihtyisä asumispaikka tai normaali arki)	13 (29)
Hyvän tekeminen	11 (24)
Parempi psyykinen vointi tai psyykkisen tilanteen hyväksyminen	11 (24)
Parisuhde, lapsia tai perhe	11 (24)
Ystävät tai sosiaalinen rohkautuminen	10 (22)
Ei tiedä, epäselvä tilanne tai vähäiset voimavarat vaikeuttavat suunnittelua	7 (16)
Uusi hankinta tai matkustelu	7 (16)
Harrastus, poliittinen aktiivisuus tai aktiivinen elämä	7 (16)
Luovuus, taiteellisuus tai itseilmaisus	7 (16)
Terveys, terveyden kohentaminen tai liikunnan lisääminen	7 (16)
Tekemistä, sisältöä tai rutiineja päiviin	6 (13)
Muu (kuten tietyt arvot, paikka johon kuulua, merkityksellisyys)	9 (20)
^{A)} Mitä odotuksia tai muutostoiveita sinulla on ryhmälle?	
^{B)} Mitä asioita sinun toivottuun tulevaisuuteen tai hyvään elämääsi kuuluu? Mitkä ovat elämässäsi tärkeitä asioita? Mitä asiaa tai asioita haluaisit elämäsi aikana edistää?	

haasteet, kuten matala koulutustaso, toimeentulotuen käyttö, mielenterveyden ja sosiaalisten suhteiden vaikeudet ja kiusaamiskokemukset, ovat tekijöitä, jotka ovat nousseet esiin aiemmissa syrjäytymisriskiä tarkastelevissa tutkimuksissa (Sipilä ym. 2011, Paananen ym. 2019, Harkko ym. 2016, Larja ym. 2016, Simonen 2019). Yhtenä merkittävänä haastateltuja yhdistävänä tekijänä olivat mielenterveyden haasteet, joita oli todettu suurimmalla osalla. Osin korkeaa lukua voi selittää se, että tiedot kerättiin osana hakeutumista ryhmään, jossa tavoitteena oli tukea myös osallistujien psyykkistä vointia. Erilaiset mielenterveysongelmat ovat aiempien tutkimusten perusteella joka tapauksessa NEET-ryhmässä huomattavan yleisiä (esim. Goldman-Mellor ym. 2016). Mielenterveysongelmilla voi olla laaja-alaista merkitystä hyvinvoinnille ja toimintakyvylle. Ne voivat vaikuttaa kielteisesti niin opintojen suorittamiseen kuin työllistymiseen (Haapakorva ym. 2018, Mattila-Holappa 2018). Toisaalta vaikeat elämäntilanteet, sosiaalisten suhteiden haasteet tai kiusaamiskokemukset voivat vaikuttaa kielteisesti mielenterveyteen (Markkula & Suvisaari 2017, Wolke & Lereya 2015).

Opiskelun ja sosiaalisen hyvinvoinnin haasteet olivat aineistossa yleisiä. Lähes 40 prosenttia oli suorittanut vain peruskoulun ja yli 60 prosenttia oli keskeyttänyt opinnot vähintään kerran. Keskeyttäneiden osuus oli suurempi kuin esimerkiksi vuoden 2017 Nuorisobarometrin mukaan, jolloin 16–30-vuotiaita keskeyttäneitä oli 17 prosenttia (Pekkarinen & Myllyniemi 2017). Perusasteen koulutuksen varaan jääminen on nähty erityisenä riskitekijänä työelämään kiinnittymisessä (Harkko ym. 2019, Sipilä ym. 2011, Paananen ym. 2019). Toisen asteen tutkinnon saavuttamisen työllistymistä tukeva vaikutus on ollut yhtenä perusteena oppivelvollisuuden laajentamiseen 18 ikävuoteen asti (HE 173/2020). Samalla riittävän tuen takaaminen tutkinnon suorittamiseen on tarpeen erityisesti niille nuorille, joiden opinnoissa ilmenee haasteita. Erityistä tukea tarvitseva keskeyttää opinnot keskimääräistä todennäköisemmin (Pensonen & Ågren 2018) ja kiinnittyminen työelämään

voi olla haastavampaa (ks. Aro ym. 2019). Puolet tämän näytteen nuorista aikuisista oli tarvinnut koulussa erityisopetusta, ja valtaosa kertoi opiskelun haasteista, jotka liittyivät oppimiseen, jaksamiseen tai sosiaalisiin tilanteisiin.

Kiusaamiskokemukset olivat aineistossa yleisiä, ja niitä raportoi jopa neljä viidestä. Suurin osa kuvasi vähintään ajoittaista yksinäisyyttä siitä huolimatta, että valtaosalla oli ainakin yksi läheinen ystävä ja yhteisö, johon koki kuuluvansa. Nuoret itse ovat nostaneet syrjäytymisen tärkeimpänä syynä ystävien puutteen (Myllyniemi 2015). Yksinäisyyden on havaittu sekä syventävän syrjäytymistä että olevan merkittävässä määrin sen seuraus (Lehtonen & Kallunki 2013). Kiusaamiskokemuksien on kuvattu olevan huomattava hyvinvointia heikentävä ja ulkopuolisuutta lisäävä tekijä kohderyhmässä (Simonen 2019). Moni tämänkin aineiston nuorista aikuisista toivoi ryhmään osallistumiselta sosiaalisten tilanteiden helpottumista ja uusiin ihmisiin tutustumista. Onnistumiset sosiaalisissa suhteissa ovat varsin merkittäviä nuoruudessa, jossa ikätovereiden rooli niin tuen lähteenä kuin vertailukohteenä korostuu samalla, kun vanhempien rooli sosiaalisten tuentarpeiden täyttäjänä vähenee (Knaappila ym. 2021, Blakemore & Mills 2014).

Suurin osa raportoi palveluiden käyttöä kuluneelta vuodelta. Yleisimmin oli käytetty mielenterveys-, lääkäri- ja työelämäpalveluja sekä toimeentulotukea. Aiemmin on havaittu syrjäytymisriskissä olevien nuorten käyttävän paljon etenkin terveyspalveluita (Aaltonen ym. 2015). Tarkastelluista palveluista talous- ja velkaneuvonta korostui palveluna, jolle olisi ollut tarvetta mutta jota ilman oli useimmin jääty. Pitkittynyt toimeentulotuen varassa olo (Aaltonen ym. 2015, Ilmakunnas ym. 2015) sekä velka- ja luotto-ongelmat (Simonen 2019) ovat nousseet esiin syrjäytymisriskissä olevien nuorten kohdalla. Talousvaikeudet tai luottotietojen menetys voivat vaikuttaa moniin käytännön asioihin asumisessa, työllistymisessä ja arjen asioiden hoidossa. Kohderyhmän toimeentulo- ja asumistilanne olisi hyvä kartoittaa. Myös mielenterveyspalveluiden toimivuutta

olisi tärkeää tarkastella. Aineistosta yli puolet mielenterveyspalveluita käyttäneistä koki ne riittämättömiksi. On mahdollista, että palvelut eivät ole onnistuneet vastaamaan nuorten aikuisten tarpeisiin, mutta myös tiettyihin palveluihin, kuten Kelan tukemaan kuntoutuspsykoterapiaan, hakeutuminen on havaittu haastavaksi pienituloisille ja julkisen terveydenhuollon varassa oleville nuorille (Rikala 2018).

Monessa tapauksessa haastattelussa kerrotut vaikeudet heijastuivat toimintakyvyn vahvistumiseen ja tulevaisuuteen liittyviin toiveisiin. Ryhmästä toivottiin tukea etenkin psyykkiseen hyvinvointiin, ammatilliselle polulle ja sosiaalisiin tilanteisiin mutta myös laajemmin hyvinvointiin ja arkeen. Hyvään tulevaisuuteen toivottiin useimmiten erilaisia elämänlaatua lisääviä tekijöitä, kuten työ- tai opiskelupaikan löytämistä, merkityksellistä arjen tekemistä tai itselle tärkeiden asioiden toteuttamista. Nuoret aikuiset toivoivat ennen kaikkea tilanteensa helpottumista ja elämässä eteenpäin pääsemistä. Tiedetään, että pitkäaikaisen työttömyyden taustalta voidaan tunnistaa sekä nuorten vaikeita elämäntilanteita että työmarkkinoihin ja palveluiden saamiseen liittyviä ongelmia (ks. Ylistö 2015, ks. myös Harkko ym. 2016). Tarvetta onkin palveluille, joissa pystytään kohtaamaan myös niiden nuorten aikuisten tarpeita, joilla työllistymistä hankaloittavat useat yhtäaikaisten ongelmat.

Tutkimuksen vahvuutena oli usean kymmenen nuoren aikuisen haastattelumateriaalin laajuus, mutta aineiston merkittävänä rajoitteena on valikoituminen eli se, että kaikki haastatellut olivat hakeutumassa matalan kynnyksen ohjausjaksolle. Osa ohjautui hankkeeseen työllisyys- ja kuntoutuspalveluista, mikä voi vaikuttaa palveluiden käytön määriin. Osaan palveluista, kuten työelämäpalveluihin, osallistuminen on saattanut olla velvoitettua eikä suoraan kuvaa henkilön itse kokemaa tarvetta. Saadut tiedot perustuvat nuorten itse kertomiin tietoihin haastattelutilanteessa. Haastattelija on voinut tarkentaa avokysymyksiä lisäkytymyksin. Avovastauksien tietoa on tiivistetty yläkäsitteiden mukaan, mikä voi kadottaa vastauksissa annettua tarkempaa tietoa.

Yhteenveto

Tulosten perusteella työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten tilanteissa voitiin havaita erilaisia hyvinvointia ja toimintakykyä heikentäviä tekijöitä. Tarkastellun ryhmän taustat ja tuentarpeet olivat moninaisia niin työttömyyden keston, opintohistorian, hyvinvoinnin kuin palveluiden käytön osalta. Riittävää tukea ja palveluita mietittäessä olisi tärkeää ottaa huomioon opintoja ja työelämään kiinnittymistä vaikeuttavat yksilölliset tekijät. Tilannekuvan tulisi kattaa kokonaisvaltaisesti terveydelliset ongelmat, opiskelun ja sosiaalisen pärjäämisen haasteet ja esimerkiksi talouteen ja asumiseen liittyvät tuentarpeet. Palveluiden kehittämisessä olisi tärkeää tarkentaa kuvaa nuorten aikuisten tarpeista sekä nykyisten palveluiden toimivuudesta ja saavutettavuudesta. Nuoret aikuiset toivoivat ammatillisen polkunsä selkiytymistä mutta kaipaivat samalla tukea toimintakykyä vastaavien suunnitelmien tekoon sekä keinoja hyvinvoinnin vahvistamiseen. Ryhmässä, jossa monella on taustalla vaikeuksia opinnoissa ja työelämään pääsyssä, opintoihin ja työllistymiseen liittyvät onnistumiset, omien voimavarojen löytäminen sekä itseluottamuksen vahvistuminen ovat erityisen merkityksellisiä.

Tulosten merkitys: Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten tilanteissa voi ilmetä useita hyvinvointia, ammatillista polkua tai tulevaisuuden suunnitelmia hankaloittavia tekijöitä. Yksilöllisen tilanteen ja palvelutarpeiden monipuolinen tunnistaminen on tärkeää niin fyysisen ja psyykkisen terveyden, oppimista tai sosiaalista toimintakykyä hankaloittavien tekijöiden kuin mahdollisten toimeentulon ja asumisen haasteiden osalta. Kohderyhmälle suunnattujen palveluiden kehittämisessä on tärkeää tarkastella sekä palveluiden riittävyttä että saavutettavuutta.

Tiivistelmä

Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten tiedetään olevan moninainen ryhmä. Pitkittyneenä tilanne lisää riskiä syrjäytymiselle sekä ongelmien monimutkaistumiselle. Tämän katsauksen tavoitteena on kuvata työn ja koulutuksen ulkopuolella olleiden nuorten aikuisten taustatietoja, hyvinvointia ja palveluiden käyttöä sekä toimintakyvyn vahvistamista ja tulevaisuutta koskevia toiveita, joita kartoitettiin matalan kynnyksen ohjausjaksolle hakeutumisen yhteydessä tehdessä alkuhaastattelussa. Katsauksen näytteenä olleen 46 nuoren aikuisen tilanteissa ilmeni erilaisia hyvinvointia, toimintakykyä ja ammatillisten suunnitelmien tekoa vaikeuttavia tekijöitä, kuten mielenterveysongelmia sekä aiempien opintojen keskeytymistä ja niissä ilmenneitä haasteita. Kuluneelta vuodelta kuvattiin erilaisten palveluiden käyttöä. Mielenterveyspalveluiden ja talous- ja velkaneuvonnan osalta ilmeni kokemuksia palvelun riittämättömyydestä tai vaikeasta saatavuudesta. Toimintakykyyn ja tulevaisuuteen liittyvät toiveet koskivat aineistossa yleisten haasteiden helpottumista, kuten työ- ja opintotilanteen parantumista sekä oman hyvinvoinnin, pärjäämisen tai arjen tilanteen kohentumista. Tulosten perusteella työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien tukemisessa kattava tuen- ja palvelutarpeiden kartoitus on keskeistä. Tärkeää on myös varmistaa palveluiden piirissä olevien kokemuksia tuen riittävydestä.

Avainsanat: työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat, syrjäytyminen, mielenterveys, palveluiden käyttö, nuoret

**Minna Parkkila, PsM, psykologitutkija,
Kuntoutussäätiö**

**Erja Poutiainen, FT, dosentti, johtava tutkija,
Kuntoutussäätiö**

Lähteet

- Aaltonen S, Berg P, Ikäheimo S (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 160, 41–127, Helsinki.
- Aro T, Eklund K, Eloranta AK, Närhi V, Korhonen E, Ahonen T (2019) Associations between childhood learning disabilities and adult-age mental health problems, lack of education, and unemployment. *Journal of Learning disabilities*, 52, 1, 71–83.
- Blakemore S, Mills K (2014) Is adolescence a sensitive period for sociocultural processing? *Annual review of psychology*, 65, 187–207.
- Bäckman O, Nilsson A (2016) Long-term consequences of being not in employment, education or training as a young adult. Stability and change in three Swedish birth cohorts. *European Societies*, 18, 2, 136–157.
- Goldman-Mellor S, Caspi A, Arseneault L, Ajala N, Ambler A, Danese A, Moffitt TE (2016) Committed to work but vulnerable: Self-perceptions and mental health in NEET 18-year old from a contemporary British cohort. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57, 2, 196–203.
- Haapakorva P, Ristikari T, Kiilakoski T (2018) Toisen asteen opintojen keskeyttämisen taustatekijöitä. Teoksessa E Pekkarinen, S Myllyniemi (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 129, 167–177, Helsinki.*
- Harkko J, Lehikoinen T, Lehto S, Ala-Kauhaluoma M (2016) Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144. Kela, Helsinki.*
- HE 173/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeksi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200173>
- Hiilamo H (2018) Osallistumistulo kannustaisi nuoria opiskeluun. *Aikuiskasvatus* 38, 2, 148–155.
- Ilmakunnas I, Kauppinen T, Kestilä L (2015) Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 80, 3, 247–262.
- Knaappila N, Kosola S, Kaltiala R (2021) Nuorten ongelmakäyttäytyminen vähenee mutta ongelmat kasautuvat. *Suomen lääkärilehti*, 76, 16, 998–1002.
- Larja A, Törmäkangas L, Merikukka M, Ristikari T, Gissler M, Paananen R (2016) NEET-indikaattori kuvaa nuorten syrjäytymistä. *Tieto & Trendit* 2016, 2. Tilastokeskus, Helsinki.
- Lehtonen O, Kallunki V (2013) Nuorten aikuisten syrjäytymiskierre. *Janus* 21, 2, 128–143.
- Markkula N, Suvisaari J (2017) Masennushäiriöiden esiintyvyys, riskitekijät ja ennuste. *Duodecim* 133, 3, 275–282.
- Mattila-Holappa P (2018) Mental health and labour market participation among young adults. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 152, Kela, Helsinki.*
- Myllyniemi S (toim.) (2015) *Ihmisarvoinen nuoruus – Nuorisobarometri 2014. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 83, Helsinki.*
- O’Dea B, Glozier N, Purcell R, McGorry P-D, Scott J, Fields KL ym. (2014) A cross-sectional exploration of the clinical characteristics of disengaged (NEET) young people in primary mental health-care. *BMJ Open* 4,12, e006378.
- Paananen R, Surakka A, Kainulainen S, Ristikari T, Gissler M (2019) Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveysturvaluiden ajoittuminen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 56, 2.
- Parkkila M, Boltar L, Vaalasranta L, Pitkänen S, Poutiainen E (2020) Ohjausmallilla tukea työn ja opintojen ulkopuolella oleville nuorille aikuisille. Löydä suuntasi -hankkeen loppuraportti. *Kuntoutusta kehittämässä 17, Kela, Helsinki.*
- Patton G, Sawyer S, Santelli J, Ross D, Afifi R, Allen N, ym. (2016) Our future: a Lancet commission on adolescent health and wellbeing. *The Lancet*, 387, 10036, 2423–2478.
- Pekkarinen E, Myllyniemi S (toim.) (2017) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 129, Helsinki.*
- Penonen S, Ågren S (2018) Ammatillisen koulutuksen läpäisyn määrällisen seurannan selvitys lukuvoodelta 2016–2017. *Opetushallitus, Raportit ja Selvitykset, 2, Helsinki.*
- Ralston K, Feng Z, Everington D, Dibben C (2016) Do young people not in education, employment or training experience long-term occupational scarring? A longitudinal analysis over 20 years of follow-up. *Contemporary Social Science*, 11, 2–3, 203–221.
- Rikala S (2018) Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämänkuluissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 83, 2, 159–170.
- Simonen J (2019) ”Mä koitan itse selviytyä kaikesta”. Tutkimus työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista. e2 tutkimus. Helsinki.
- Sipilä N, Kestilä L, Martikainen P (2011) Koulutuksen yhteys nuorten työttömyyteen. Mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvun alussa? *Yhteiskuntapolitiikka* 76, 2, 121–134.
- Tilastokeskus (2022) Nuorten 15–29-vuotiaiden osallistuminen työmarkkinoille ja koulutukseen sukupuolen ja iän mukaan 2008–2018. Aineisto on ladattu Tilastokeskuksen StatFin-arkistokannasta 15.5.2022.
- Wolke D, Lereya S (2015) Long-term effects of bullying. *Archives of disease in childhood* 100, 9, 879–885.
- Ylistö S (2015) Miksi työnhaku ei kiinnosta? Nuorten pitkäaikaistyöttömien työnhakuhallittomuudelle kertomia syitä. *Työelämän tutkimus* 13, 2, 112–126.

TILANTEESTA TAVOITTEESEEN SOSIAALISEN VAHVISTUMISEN POLULLA

Johdanto

”Yhteiskunnassa on selkeää, että opis-kelet, menet töihin, sinulla on kultainen noutaja ja 1,8 lasta. (...) Kesti pitkään havaita se, että ei tarvitse tehdä aina niin, miten ihmiset olettaa. Yhteiskunnallinen tavoite ei ole lopullinen ja ainoa. (...) tarvitsen aikaa miettiä, mitä minä tarvitsen itselleni.” (Petra 2021.)

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäävien nuorten aikuisten määrä sekä siitä seuraava yhteiskuntaosallisuuden heikentyminen nähdään kriittisenä maamme kestävälle hyvinvoinnille. Haavoittuvimmassa tilanteessa olevien nuorten kohdalla haasteet ovat kumuloituneet ja epäselvä tilanne on pitkittynyt (ks. blogikirjoitukset Nuori 2021, Petra 2021). Tarkastelemme tekstissä toimintakyvyn ja sosiaalisen vahvistumisen polkua nuorten oma-arviointien pohjalta. Tekstin aineisto muodostuu 3X10D®-elämäntilannemittarin tuloksista sekä nuorten kokemuksia kuvaavista teksteistä. Nuoren toimintamahdollisuudet ja toiveet tunnustetaan palveluissa eri tavoin, mikä aiheuttaa ristiriitaa nuorelle. Luottamuksen luomiseksi ja palveluun tai toimintaan sitouttamiseksi tarvitaan aitoa kohtaamista sekä pitkä-

jänteistä ja -kestoista työskentelyä. (Haikkola ym. 2018, Gretschel 2020, Haikkola ym. 2020, ks. blogikirjoitukset Petra 2021, MR 2021.)

Aineisto ja menetelmät

Tekstin aineisto koostuu Yhdistämö-hankkeessa mukana olleiden nuorten 3X10D®-elämäntilannemittarin tuloksista sekä nuorten tilannetta kuvaavista teksteistä. 3X10D®-elämäntilannemittarin avulla kartoitetaan nuorten tyytyväisyyttä keskeisiin elämän osa-alueisiin. Mittarin avulla saadaan kokonaisvaltainen tilannekuva nuorten elämäntilanteesta. (Kainulainen 2019.)

Aineisto tuotettiin Euroopan sosiaalirahaston rahoittamassa *Yhdistämö – osallisuutta ja tukea nuorille aikuisille* -hankkeessa, jota toteuttavat Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö ja Diakonia-Ammattikorkeakoulu vuosien 2020–2023 aikana. Yhdistämö on nuorten aikuisten sosiaaliseen vahvistumiseen ja kuntoutumiseen tähtäävä kehittämishanke. Asiakaskohderyhmänä ovat haastavassa elämäntilanteessa työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevat 18–35-vuotiaat nuoret aikuiset. (Yhdistämö-hanke 2022.)

Yhdistämö-hankkeessa nuoret loivat elämäntilannemittarin avulla henkilökohtaisen

tilannekuvansa ensimmäisen kerran toiminnan aloittaessaan. Tämän jälkeen he arvioivat tilannettaan noin neljän kuukauden välein. Tekstissä esitetyt tilannekuvat (1-3) muodostavat kokonaiskuvan nuorten tilanteesta vastausten keskiarvon kautta. Tilannekuva 1 (kaavio 1) koostuu nuorten oma-arvioista toiminnan aloitusvaiheessa (N = 46). Tilannekuvien 1-3 avulla tarkastelemme nuorten kokemia muutoksia suhteessa aloitusvaiheeseen (kaavio 2).

Nuorten tilannetta kuvaavat tekstiaineistot on tuotettu osana yksilöohjausprosessia. Viiden nuoren kanssa tilannekuvaa syvennettiin kirjallisenä reflektiona, jotka julkaisitiin blogiteksteinä. Blogitekstit (Nuori 2021, KV 2021, EK 2021, MR 2021, Petra 2021) käsittelevät nuorten yksilöllisiä muutokseksia noin puolen vuoden päästä toiminnan aloituksesta. Lisäksi nuoret reflektoivat tavoitteiden asettamista ja sen haasteita noin vuoden työskentelyn jälkeen (Nuori 2021 julkaisematon, KV 2021 julkaisematon, MR 2021 julkaisematon, Petra 2021 julkaisematon, EK 2022 julkaisematon).

Aineiston analyysi toteutui monivaiheisena; alussa elämäntilannemittarin tuloksia ja tekstejä käsiteltiin erikseen. Etsimme keskeiset muutokset tilannekuvista, tekstien konkreettiset ilmaukset muutokseksista ja tavoitteiden asettamisesta sekä implisiittiset, tekstin sisäiset viittaukset näihin. Seuraavassa vaiheessa luokittelimme ilmaisut aineistolähtöisesti. Tämän jälkeen tarkastelimme ja tarkensimme luokitteluja suhteessa alkupe-
räisteksteihin. Viimeisessä vaiheessa etsimme vastauksia siihen, millä tavoin nuorten asettamat tavoitteet näkyvät heidän muutokseksissaan sekä mitkä tekijät vaikuttavat tavoitteen asettamiseen.

Tarkastelemme tässä tekstissä nuorten muutokseksia ja tavoitteen asettamista toipumisorientaation kautta. Toipumisorientaatio on ajattelun ja toiminnan viitekehys, jossa painotetaan asiakkaan voimavaroja, osallisuutta, toivoa, merkityksellisyyttä sekä positiivista mielenterveyttä. Toipuminen nähdään monitahoisena ja ainulaatuise-
na prosessina, jota arvioidaan yksilöllisesti. Toipumisen päämäärä ei välttämättä ole oireettomuus vaan kokemus merkityksellisestä

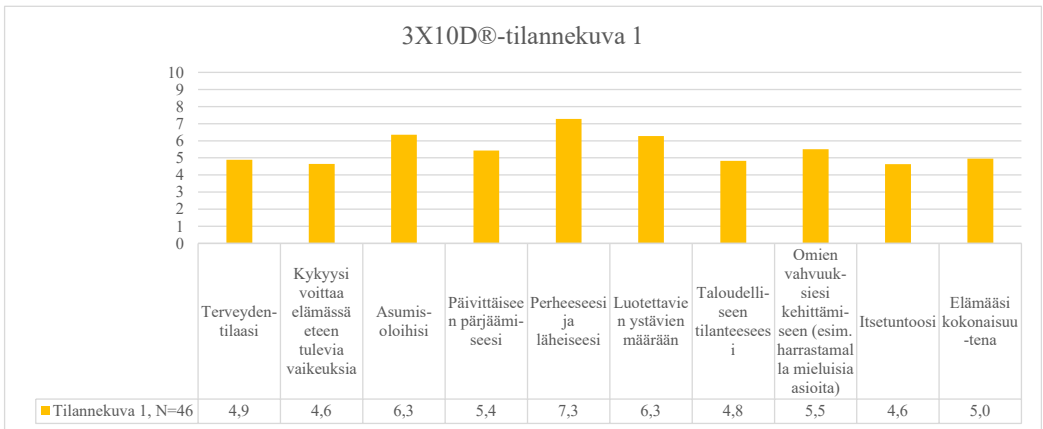
elämästä. Henkilökohtaista toipumista voidaan kuvata asenteiden, arvojen, tunteiden, päämäärien, taitojen ja roolien muutosprosessina. (Nordling 2018, 1476–1477, ks. blogikirjoitukset Nuori 2021, Petra 2021.) Toipuminen edellyttää vastuunottoa omasta muutosprosessista sekä yhteistyötä läheisten ja ammattilaisten kanssa. Prosessiin vaikuttavat myös sosiaaliset roolit, osallisuus ja yhteisön jäsenenä toimiminen. Toipumista voidaan edistää palveluilla, jotka tukevat yksilöä löytämään oman paikkansa yhteisössä sekä auttavat mielekkään toiminnan etsimisessä. (Nordling & Rissanen 2020, 9, Martin 2021, 10, ks. myös blogikirjoitus KV 2021.)

Tilannekuvia 3X10D®- elämäntilannemittarin avulla

Nuorten elämäntilanteet sekä heidän tapansa tulkita ja sanoittaa elämäänsä ovat yksilöllisiä. Heikoimmassa asemassa olevien nuorten tilanteisiin ei ole olemassa valmista ratkaisua (ks. Gretschel 2020). Valitsimme Yhdistämö-hankkeessa yksilöllisen elämäntilanteen sanoittamisen, toiminnan vaikutusten arvioinnin ja palveluprosessin suuntaamisen työkaluksi 3X10D®-elämäntilannemittarin erityisesti toistettavuuden ja voimavarakeskeisen viitekehysten vuoksi.

Elämäntilannemittarin tavoitteena on vahvistaa nuoren omaa toimijuutta sekä tuoda esiin vahvuuksia ilman diagnoosia ja ongelmia. Nuorta pyydetään arvioimaan tilannettaan kymmenen perusolottuvuuden kautta (vastausasteikolla 0 = erittäin tyytymätön, 10 = erittäin tyytyväinen). (Kainulainen 2019, 11–18.) Lisäksi Yhdistämö-hankkeessa käytetään Diakonia-ammattikorkeakoulun 3X10D® Lastensuojelu (LASU) -mittarin (Paananen & Teittinen 2021) neljää lisäkysymystä, joiden avulla olemme arvioineet tukitoimenpiteiden oikea-aikaisuutta. Lisäksi niiden avulla olemme pystyneet suunnittelemaan mahdollisia siirtymiä palveluissa. Mittarin avulla nuori kirjaa tavoitteita tilanteen muuttamiseksi (Kainulainen 2019, 12). Mittarissa ei rajata tavoitteiden määrää tai muotoa, eikä mittari ohjaa tavoitteiden kohdentamista tai priorisointia.

Yhdistämö-hankkeessa elämäntilannemit-

Kaavio 1. Nuorten elämäntilanne aloitusvaiheessa (keskiarvo 3X10D®-elämäntilannemittarin tulokista)

tari on työväliseen tutustumisessa, dialogin luomisessa, palveluohjauksessa sekä verkostoyhteistyössä. Mittarin luomaa tilannekuvaa syvennetään nuoren ja työntekijän vuorovaikutustilanteessa reflektoiden tilannekuvan ja toiminnan välisiä suhteita. Mittarin avulla voidaan vahvistaa muutosmotivaatiota, koska tilannekuvan muutokset tulevat näkyviksi. (Ks. Kainulainen 2019, 12–13.)

Toiminnan aloitusvaiheessa nuorten (N = 46) antamissa oma-arvioissa tyytyväisyys perhe- ja läheissuhteisiin oli osa-alueista korkein (7,3), kyky voittaa elämässä eteen tulevia vaikeuksia sekä itsetunto matalimmat (4,6) asteikolla 0–10. Ensimmäisen tilannekuvan yhteydessä nuoret laativat eniten ja konkreettisimpia tavoitteita terveydentilan kohentamiseksi ja vähiten vahvuuksien kehittämiseksi. Tavoitteita voidaan kuvata laajoiksi sekä osin määrittelemättömiksi ja abstrakteiksi. Lisäksi tavoitteiden asettamisen sijaan sanoituksissa painoutuivat tämänhetkisen tilanteen ja haasteiden kuvaukset.

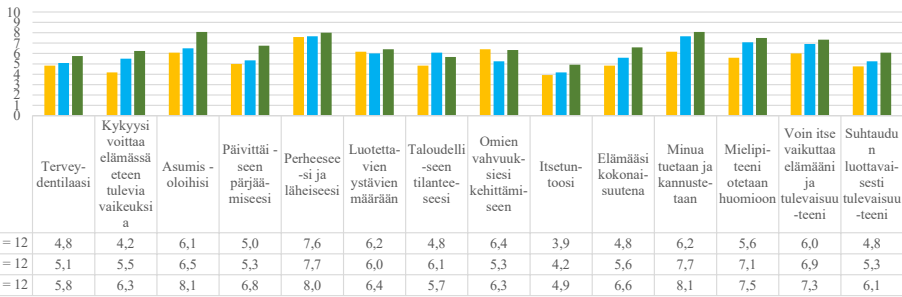
Nuoret kokivat tavoitteiden asettamisen kokonaisuutena haastavaksi, mutta muutosprosessissa merkitykselliseksi. Nuorten teksteissä tavoitteiden asettamisen haasteista voidaan erottaa neljä kategoriaa:

1. Tavoitteiden oikeutus ja ristiriitaisuus, jota sanoitettiin sekä suhteessa yhteiskunnallisiin tavoitteisiin että työntekijän ja läheisverkoston odotuksiin: *”Omat*

tavoitteeni eivät ole olleet riittävän oikeita, mikä on saanut aikaan sen, että niistä ei halua puhua kellekään (...) Tavoitteeni ovat olleet oman fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä ja sellaisia, joita ei mielellään jaa kenellekään, vaan ajattelee, että oikeet on helpompi piilottaa.” (Nuori 2021, julkaisematon.)

2. Tulevaisuuden jäsentymättömyys, joka näyttäytyy erityisesti tilanteen pitkittymisen vuoksi: *”Oma tulevaisuus ei ole kiinnostanut eikä siihen liittyviä tavoitteita ole jaksanut miettiä.”* (EK 2022, julkaisematon.)
3. Elämäntilanteeseen tai sairauteen liittyvät tekijät, mikä tuo esiin erityisesti haasteiden kumuloitumisen ja negatiiviset kokemukset kuulluksi tulemisesta: *”Viimeisten vuosien aikana olen apua hakiessani törmännyt toistuvasti siihen, että kaikki ongelmani johtuvat huumeista (päähteistä) vaikka olen itse tiennyt, että kaikki ei johdu niistä. Tämä on luonut epäuskoa koko hoitojärjestelmää kohtaan ja on lannistanut tulevaisuuden suunnittelua.”* (Nuori 2021, julkaisematon.)
4. Toimintaympäristö ja yhteiskunta, missä näkyvät erityisesti palvelujen toimimattomuus ja koronatilanne: *”Korona aika osaltaan tuhoaa elämäni ja vaikuttaa tulevaisuuden suunnitteluun, koska se vain jatkuu. Ei pysty suunnittelemaan mitään, koska kaikkia terveyteen liittyviä*

3X10D®-tilannekuvat, muutos

Kaavio 2. Nuorten elämäntilanne ja muutokset noin vuoden aikana (keskiarvot 3X10D®-elämäntilannemittarin tuloksista kolmessa arviointivaiheessa)

Kaavio 2. Nuorten elämäntilanne ja muutokset noin vuoden aikana (keskiarvot 3X10D®-elämäntilannemittarin tuloksista kolmessa arviointivaiheessa).

aikoja peruuntuu koronan takia, ihmisiä ei pysty näkemään koronan takia eikä kukaan halua nähdä koronan takia.” (MR 2021, julkaisematon, vrt. esim. Gretschel 2020, Haikkola ym. 2020, Paananen & Teittinen 2021.)

Nuorten mukaan tavoitteiden asettamista auttavat puolestaan viisi keskeistä tekijää:

1. Tavoitteiden jäsentäminen: *”Jos miettii vain lopputulosta, sen suuruus saattaa saada aikaan sen, että kokee musertuvan sen alle.”* (KV 2021, julkaisematon.)
2. Toimintakyvyn huomioiminen: *”Voinnan paraneminen vaikuttaa siihen, että uskalttaa asettaa isompiakin tavoitteita ja kun tietää, että on tukea saatavilla.”* (EK 2022, julkaisematon.)
3. Näkökulman muutos: *”On tehnyt hyvää poistua omasta kuplasta ja mukavuusalueelta ja keskustella ’normaalien ihmisten’ kanssa. Koska ne keskustelut muokkaa omaa ajattelua ja ovat niin suuri muutos siihen, mitä entisessä elämässä ja lähipiirissä on totuttu tekemään.”* (Nuori 2021, julkaisematon.)
4. Tavoitteiden jakaminen ja tuki: *”Kun lopulta uskaltautuu kertomaan omista asioista, haaveista ja toiveista ja on joku ihminen jonka kanssa voi näitä asioita yhdessä pohtia.”* (Nuori 2021, julkaisematon.)
5. Tilanteen hyväksyminen: *”Olen hyväksynyt sen, etteivät kaikki tule aina*

välttämättä hyväksymään polkuani, mutta tärkeää olisi, että edes läheisimmät tukisivat.” (Petra 2021, julkaisematon.)

Tavoitteen asettamista pohtiessaan nuoret viittasivat myös haasteisiin tavoitteen muuttamisessa toiminnaksi. *”Isoissa tavoitteissa isoin ongelma on ollut se, etten välttämättä aina itse tiedä tai hahmota, mitkä ovat yhteiskunnalliset ”oikeintekemisen tavat.”* (Petra 2021, julkaisematon.) Lisäksi pitkäjänteisen tavoitesuuntautuneen toiminnan ylläpitäminen koettiin vaikeana.

Askelittain muutosprosessissa

Nuorten kokemat hyvinvointimuutokset tulevat palvelujärjestelmässä näkyviin viipeellä, jos ollenkaan. Muutosprosessi on harvoin lineaarinen, ja oman tilanteen muutokselle voi sokeutua. Eteneminen tulisi saada näkyväksi, jotta muutosmotivaatio säilyy, tavoitteet jäsenyivät ja työntekijät voivat kohdentaa tukitoimenpiteensä. Erityisen tärkeänä muutoksen seuranta voidaan pitää pitkäkestoisissa tuki- ja kuntoutusprosesseissa. (Ks. Paananen & Teittinen 2021.)

Kaaviossa on kuvattuna tilannekuvien muutos niiden vastaajien (n = 12) osalta, jotka tekivät oma-arvion kolme kertaa noin vuoden kestäneen henkilökohtaisen seurantajakson aikana. Seurantatietoja koko kohderyhmältä ei ollut kirjoitushetkellä vielä

saatavissa, koska nuoret ovat aloittaneet toiminnassa eri aikaan.

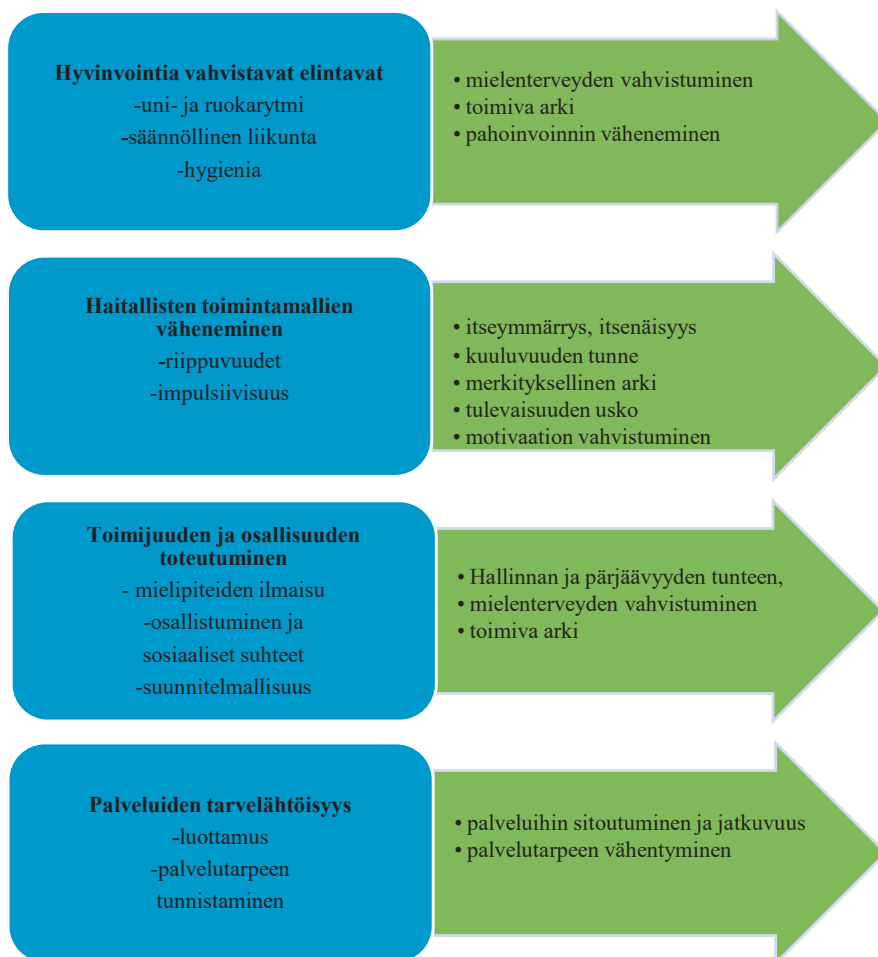
Merkittävimmät muutokset toteutuivat arjen hyvinvoinnissa: kvyssä voittaa elämässä eteen tulevia vaikeuksia, asumisolaisa sekä päivittäisessä pärjäämisessä ja tyytyväisyydessä elämään. Lisäksi merkittävä positiivinen muutos seurantajaksolla tapahtui kokemuksessa tuen saamisesta ja kannustuksesta, mielipiteen huomioonottamisessa, vaikuttamismahdollisuuksissa sekä luottamuksessa tulevaisuuteen. Tyytyväisyys vahvuusien kehittämiseen laski hieman seurantajaksolla.

Nuoret sanoittivat kokemaansa positiivista muutosta erityisesti arjen toimivuuden ja hyvinvoinnin näkökulmasta (ks. blogikirjoitukset EK 2021, KV 2021, MR 2021, Nuori 2021, Petra 2021). Nuorten teksteistä

voidaan havaita neljä keskeistä kategoriata (kuvio 1), jotka osin läpileikkaavat elämäntilannemittarin elämän osa-alueita ja ymmärrystä muutoksesta ja sen merkityksestä hyvinvointiin.

Nuoret kokivat tavoitteiden asettamisen, tavoitteista puhumisen ja tavoitteen kirjaamisen edistävän muutosta: *”3x10d:llä on ollut oma roolinsa siinä, että saa omat tavoitteensa selkiytettyä, kun ne kirjaa paperille ylös ja niihin voi palata.”* (Nuori 2021, julkaisematon.) Elämäntilannemittariin kirjatut tavoitteet näkyivät myös positiivisina muutoksina nuorten teksteissä. Lisäksi koettiin, että tavoitteen saavuttamista tukevat tieto tuen saamisesta, edistymisen seuranta sekä muutoksen näkyväksi tekeminen.

Elämäntilannemittarin tuloksista ja nuorten muutostarinoista on osittain tunnistetta-

Kuvio 1. Nuorten kokemat muutokset hyvinvoinnissa kategorioittain.

vissa toipumisen viisi vaihetta: moratorio eli etsintävaihe, tietoisuuden vaihe, valmistautumisen vaihe, uudelleen rakentumisen vaihe sekä kasvun vaihe (Andersen ym. 2003). Etsintävaiheelle on tyypillistä vetäytyminen, toivottomuus ja kielteinen minäkuva. Aineistossa etsintävaihe näkyy nuorten ensimmäisissä oma-arvioissa: itsetunto ja luottamus tulevaisuuteen näyttäytyivät heikkoina (kaavio 2). Tietoisuuden vaiheessa toivo ja tietoisuus minäkuvan positiivista puolista lisääntyvät. Valmistautumisen vaiheessa on keskeistä elämänarvojen pohtiminen sekä voimavarojen käyttöönnotto. Uudelleen rakentumisen vaiheeseen sisältyvät elämäntilannepohtiminen, minäkuvan positiiviset muutokset sekä tavoitteiden työstäminen. Kasvun vaiheessa yksilö hyödyntää vahvuuksiaan ja suuntautuu tulevaisuuteen positiivisesti. (Nordling & Rissanen 2020, 10.) Nuorten muutostarinat kuvaavat toipumisen etenemistä uudelleen rakentumisen vaiheeseen. Kasvun vaiheen käynnistyminen näyttää vaativan useita kuukausia. Elämäntilannemittarin tuloksissa omien vahvuuksien kehittäminen oli seuranta-aikana jopa vähentynyt. Se voi selittyä osaltaan sillä, että omien vahvuuksien tunnistaminen näyttää olevan kohderyhmälle haastavaa.

Toipumisen (Andersen ym. 2003) eteneminen näkyi myös tavoitteen asettamisessa. Vaikuttaa siltä, että vasta toimijuuden ja itseyttämyksen vahvistuttua tavoitteiden sanoittaminen mahdollistuu ja niistä uskaltautaan puhua. (Ks. Aaltonen ym. 2015, 129–130, Mäkinen & Halonen 2018, 164–168.)

Riittävä aika tilanteen pohtimiselle ja tavoitteiden miettimiselle näyttää edistävän myös muutokseen sitoutumista.

Leamy ym. (2011) ovat tunnistaneet viisi osaprosessia: kumppanuus, toivo, identiteetti, elämän merkityksellisyys ja voimaantuminen, joihin vaikuttamalla voidaan tukea toipumista (Nordling & Rissanen 2020, 9–10). Nuorten toipuminen näkyy vuoden seuranta-aikana muutoksina elämäntilannemittarin tuloksissa. (kaavio 2) Kumppanuuden ja yhteisöllisyyden vahvistuminen näkyy oma-arvioissa. Kokemus tuen saamisesta ja kannustuksesta vahvistui seurantajakson aikana merkittävästi. Toivon kokemuksen

vahvistuminen näkyy tulevaisuuden uskon vahvistumisena. Identiteettiin liittyvät muutokset näkyvät erityisesti itsetunnon vahvistumisena. Elämän merkityksellisyyskokemuksen vahvistuminen näkyy päivittäisen pärjäämisen vahvistumisena. Tämän voi katsoa liittyvän oman toimijuuden ja pystyvyyden vahvistumiseen sekä toimivan arjen rakentumiseen. Voimaantuminen ja vahvistuminen näkyvät resilienssin, oman osallisuuden ja toimijuuden vahvistumiseen viittaavissa vastauksissa.

Pohdinta

Nuorten elämäntilanteiden edistyminen alkoi näkyä pieninä muutoksina arkisten asioiden hoitamisessa. Tämä vahvistaa näkemystä, että toimiva arki edistää toipumista (ks. Falk ym. 2013, 38) ja auttaa lopulta tavoitteiden jäsentymisessä. Nuoret kokevat kuitenkin painetta edetä nopeasti kohti ulkopäin asetettuja tavoitteita. Tämä haastaa tuen suuntaamista ja siirtymien toteuttamista oikea-aikaisesti. Vaarana on, että nuorten kokema tuen tarve ja heille tärkeät tavoitteet jäävät huomiotta. Lisäksi hyvinvointimuutokset ja nuorille merkitykselliset voimaantumisen askelet jäävät helposti näkymättömiksi (ks. Paananen & Teittinen 2021), mikä pahimmillaan heikentää nuorten kokemusta osallisuudesta ja toipumisesta. Yhtäältä haasteiden tunnistamisen ja sanoittamisen vaikeus hankaloittavat palveluihin sitoutumista (Aaltonen ym. 2018, 212).

3X10D®-elämäntilannemittari on käyttökelpoinen työkalu nuoren kokonaistilanteen hahmottamiseen sekä nuoren vahvuuksien ja voimavarojen sanoittamiseen. Elämäntilannemittari tuo kattavasti esille muutostarpeet, mikä helpottaa tavoitteiden määrittelyä. Mittari tukee dialogin syntymistä ja mahdollistaa aidosti nuorten tarpeista lähtevien tavoitteiden asettamisen. Säännölliset seuranta-arviot tuovat näkyväksi pienetkin edistysaskeleet. Haastavassa asemassa olevien nuorten tavoitteet heijastavat toipumisorientaation periaatteita ja muutosprosessia edistää toipumisorientaation mukainen kohtaaminen. Nuoret tarvitsevat elämäntilanteen hahmottamiseen riittävästi aikaa (ks.

Aaltonen ym. 2015, 128–129) ja he toivoivat hyväksyvää suhtautumista omiin tavoitteisiinsa. Tavoitteen asettaminen nähdään mahdollisena, kun siihen saa toivoa ja voimavaroja vahvistavaa tukea. (Ks. Kankaanpää & Kurki 2013, 9–10, Gretschel 2020, 158, 161, Raivio & Raivio 2020, 29–31.)

Tulosten merkitys: Haastavassa asemassa olevat nuoret aikuiset tarvitsevat pitkäkestoista tukea muutosta edistävien tavoitteiden jäsentämiseen. Toipumisorientaation mukainen kohtaaminen vahvistaa osallisuuden ja toimijuuden kokemusta tavoitteen asettamisessa, mikä edistää osaltaan muutosta. 3X10D®-elämäntilannemittari on kohderyhmälle soveltuva työkalu vahvuuksien ja muutostarpeiden tunnistamiseen, edistysaskelien näkyväksi tekemiseen sekä tavoitteiden jäsentämiseen.

Tiivistelmä

Tekstissä tarkastelemme haastavassa elämäntilanteessa olevien nuorten toimintakyvyn ja sosiaalisen vahvistumisen polkua nuorten elämäntilanteen oma-arvioinnin näkökulmasta. Elämäntilannetta haastoivat arjen toimimattomuus ja resilienssin heikkous, terveydelliset ja taloudelliset vaikeudet sekä itsetunnon, yhteiskuntaosallisuuden ja tulevaisuususkon heikentyminen. Elämäntilanteen haasteiden tunnistaminen ja tavoitteiden asettaminen vaativat pitkäjänteistä ja sitouttavaa työskentelyä. Keskeistä on vahvistaa nuoren toimijuutta ja osallisuutta tavoitteen asettamisessa. Arjen toimintakykyä vahvistamalla voidaan luoda edellytykset tulevaisuuden tavoitteiden jäsentymiselle. Muutosmotivaatiota edistää nuorilähtöinen eteneminen sekä pienten edistysaskelien näkyväksi tekeminen.

Toipumisorientaation mukainen kohtaaminen edistää osallisuuden ja toimijuuden kokemusta tavoitteen asettamisessa. 3X10D®-elämäntilannemittari on kohderyhmälle soveltuva työkalu vahvuuksien

ja muutostarpeiden tunnistamiseen, edistysaskelien näkyväksi tekemiseen sekä tavoitteiden jäsentämiseen.

Avainsanat: sosiaalinen vahvistaminen, toipumisorientaatio, tavoitteen asettaminen, hyvinvointimuutokset, osallisuus, 3X10D®-elämäntilannemittari

Saana Hautala, sosionomi (yamk), projektipäällikkö, Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö sr

Piritta Pietilä-Litendahl, FT, palveluvastaava, Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö sr

Lähteet

- Aaltonen S, Berg P, Ikäheimo S (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Verkkojulkaisuja 84. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Aaltonen S, Hästbacka N, Kivijärvi A (2018) Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa S Aaltonen, A Kivijärvi (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Verkkojulkaisuja 136, 199 - 220. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Andersen R, Oades L, Caputi P (2003) The experience of recovery from schizophrenia: towards an empirically-validated stage model. Aust N Z J Psychiatry 37, 586–94. October 1, 2003.
- EK (2021) Kohti itsenäistä elämää. Nuoren nimi-merkki-blogikirjoitus osoitteessa: <https://odl.fi/ajankohtaista/kohti-itsenaista-elamaa/>
- Falk H, Kurki M, Rissanen P, Kankaanpää S, Sinkkonen N (2013) Kuntoutujasta toimijaksi- kokemus asiantuntijuudeksi. Työpäpaperi 39, THL.
- Gretschel A (2020) "Keitä te ootte, te... -kun en mä tunne teitä?". Kymmenen nuoren ajatuksia palvelujärjestelmän osumista ja hudeista. Teoksessa P Berg, S Myllyniemi (toim.) Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020, 157–162.
- Haikkola L, Määttä M, Toiviainen S, Uusikangas S (2020) Työllistymistä edistävien palvelujen yhdenvertaisuus nuorten näkökulmasta. Teoksessa P Berg, S Myllyniemi (toim.) Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020, 111–132.
- Haikkola L, Näre L, Lähteenmaa J (2018) Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa S Aaltonen, A Kivijärvi (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Verkkojulkaisuja, nro 136, 53–77.

- Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
Kainulainen S (2019) 3X10D®-elämäntilannemittarin kehitystyö 2015–2019. Diak Puheenvuoro 28. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
<https://www.theseus.fi/handle/10024/268112>.
- Kankaanpää S, Kurki M (2013) Toipuminen kokeuksena. Teoksessa H Falk, M Kurki, P Rissanen, S Kankaanpää, N Sinkkonen (toim.) Kuntoutu-
jasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpäpaperi 39, THL.
- KV (2021) Pienin askelin toipumisen tiellä. Nuoren nimimerkki-blogikirjoitus osoitteessa:
<https://odl.fi/ajankohtaista/pienin-askelin-toipumisen-tiella/>
- Leamy M, Bird V, Le Boutillier C, Williams J, Slade M (2011) Conceptual framework for personal recovery in mental health: systematic review and narrative synthesis *The British Journal of Psychiatry*, Volume 199, Issue 6, December 2011, pp. 445–452. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.110.083733>
- Martin M (2021) Johdatus toipumisorientaation toimintamalleihin ja niiden implementaatioon mielenterveysystyössä. Teoksessa M Martin, E Nordling, K Soronen, E Savelius-Koski (toim.) Yhdessä toipumisen tukena mielenterveysystyössä. Toipumisorientaation toimintamallit ja niiden implementaatio. Työpäpaperi 21, THL, 9–11.
- MR (2021) Motivaatio pitää itsestä huolta löytyi. Nuoren nimimerkki-blogikirjoitus osoitteessa:
<https://odl.fi/ajankohtaista/motivaatio-pitaa-itsesta-huolta-loytyi/>
- Mäkinen S, Halonen T (2018) Januskasvoinen portinvartija: ohjaus tukena ja kontrollina julkisissa palveluissa. Teoksessa S Aaltonen, A Kivijärvi (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Verkkajulkaisu- ja nro 136, 151–172. Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura.
- Nordling E (2018) Mitä toipumisorientaatio tarkoittaa mielenterveysystyössä? *Duodecim* 134, 1476–1483.
- Nordling E, Rissanen P (2020) Mielenterveysystyö uudistuu. Toipumisorientaation teoreettiset lähtökohdat. Työpäpaperi 40, THL.
- Nuori (2021) Sekasorrosta selviytyjäksi. Nuoren nimimerkki-blogikirjoitus osoitteessa: <https://odl.fi/ajankohtaista/sekasorrosta-selviytyjaksi/>
- Paananen R, Teittinen O (2021) TE-palveluissa on tärkeää vahvistaa työllistymisen edellytyksiä. T&Y 2/2021. Verkkosivu osoitteessa:
<https://labore.fi/t&y/te-palveluissa-on-tarkeaa-vahvistaa-tyollistymisen-edellytyksia/>
- Petra (2021) Oman arvon ja energian etsimistä. Nuoren nimimerkki-blogikirjoitus osoitteessa:
<https://odl.fi/ajankohtaista/muutoksia-arjessani-yhdistamo-hankkeen-nuorten-tarinoita-vol-5/>
- Raivio M, Raivio J (2020) Toipuva mieli. Opas toipumisorientaatioon. PS-Kustannus.
- Yhdistämö-hanke (2022) Verkkosivu osoitteessa:
<https://odl.fi/hankkeet/odl-yhdessa/yhdistamo/>
- Julkaisemattomat aineistolähteet (tekstit on kirjoitettu yhdessä Yhdistämö-hankkeeseen osallistuneiden nuorten kanssa noin vuoden kuluttua toiminnan aloittamisesta):
EK 2022.
KV 2021.
MR 2021.
Nuori 2021.
Petra 2021.

KELAN ERITYISPALVELU TARJOAA NUORILLE KOKONAISVALTAISTA OHJAUSTA

Johdanto

Nuoruus on merkittävä elämänvaihe lapsuuden ja aikuisuuden välissä. Koulutuksesta ja työelämästä osattomiksi jäävien nuorten tilanne on herättänyt viime vuosina laajasti keskustelua sekä kotimaisilla että kansainvälisillä foorumeilla (esim. Hiilamo ym. 2017, Aaltonen ym. 2019, OKM ym. 2019, OECD 2020, 54). Nuoruuden käsite on liukuva ja sen rajat epäspesifit. Tässä esiteltävässä tutkimuksessa nuori-termillä viitataan 16–29-vuotiaisiin henkilöihin. Tutkimuksen fokuksessa on tälle ikäryhmälle Kelassa tarjottu erityispalvelu, ja Kelan toimintaympäristössä tästä ikäryhmästä pääsääntöisesti käytetään sanaa *nuori*. Nuorisolaki (1285/2016) määrittelee nuoriksi kaikki alle 29-vuotiaat. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat täysi-ikäisiä, joten yhtä lailla voitaisiin puhua *nuorista aikuisista*.

Useimmilla aikuistumiseen liittyvät siirtymät, kuten lapsuudenkodista muuttaminen, kouluttautuminen, toimeentulosta huolehtiminen sekä mahdollinen parisuhde-elämän aloittaminen onnistuvat ilman merkittäviä ongelmia (esim. Saari ym. 2020, Snellman ym. 2016). Osalle nuoruus on kuitenkin

hankala ajanjakso. Tämän tutkimuksen fokuksessa ovatkin nuoret, joiden arki on erityisen haastavaa esimerkiksi opintojen keskeytymisen, heikon toimeentulon, työttömyyden tai päihde- ja mielenterveysongelmien takia. Alhaisen koulutustason ja vähäisen työkokemuksen omaaville nuorille voi muodostua työttömyyden ja vähävaraisuuden kierre. (Paananen ym. 2019, Virrankari & Isola 2021.)

Yhteiskunnassamme on käynnistetty toimenpiteitä, joiden tavoitteena on löytää ratkaisuja nuorten osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi (OKM ym. 2019). Nuorten syrjäytymisriskit ja tuen tarve on huomioitu myös pääministeri Marinin hallitusohjelmassa (Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 2019, 148). Niin hallitusohjelma kuin nuorten syrjäytymistä koskeva tutkimuskirjallisuuskin peräänkuuluttavat ennaltaehkäisevää työtä ja nuorten aitoihin tarpeisiin vastaavaa kokonaisvaltaista palvelua (esim. Snellman ym. 2016, 89, Paananen ym. 2019, 126).

Tutkimuksen teoreettisena taustana toimii Amartya Senin (1999) toimintavalmiuksien teoria, joka huomioi nuorten erilaiset lähtökohdat, toimintakyvyn ja oman orientaation.

Monet tutkijat (esim. Salminen & Häikiö 2022, Virrankari & Isola 2021) ovatkin raa-
mittaneet nuorten osallisuutta käsitteleviä
tutkimuksiaan Senin (1999) teorialla, jon-
ka mukaan yhteiskunnan tulee mahdollis-
taa yksilöiden osallisuus ja toimijuus tuke-
malla heidän toimintavalmiuksiaan. Tämän
tutkimuksen kontekstissa sen voidaan aja-
tella tarkoittavan, että toimeentuloetuksien
ja kuntoutuspalvelujen sekä niihin liittyvän
neuvonnan tulisi tukea vaikeissa elämänti-
lanteissa olevia nuoria tavoittelemaan asi-
oita, joita yhteiskunnassa yleisesti pidetään
tavoiteltavina, kuten koulutusta ja työtä,
ja joita nuori samalla myös itse haluaa (ks.
myös Mitra 2006, 238).

Kela kumppaneineen pyrkii ehkäisemään
nuorten syrjäytymistä tarjoamalla erityispal-
velua niille nuorille, jotka Kelan asiantuntija
tunnistaa erityistä tukea tarvitseviksi (Kuirin-
lahti 2020). Kela on kehittänyt pitkäjänteis-
seen asiakaskontaktiin ja moniammatilliseen
yhteistyöhön perustuvaa erityispalvelua, jos-
sa tarjotaan vaikeissa elämäntilanteissa ole-
ville nuorille henkilökohtaista neuvontaa.

Tässä laadullisessa tutkimuksessa tarkas-
tellaan nuorten kokemuksia ja näkemyksiä
Kelan erityispalvelusta. Tutkimusta varten
haastateltiin yhdeksää Kelan erityispalvelua
saanutta nuorta. Haastatteluilla haluttiin sel-
vittää, millaisia nuorten elämäntilanteet oli-
vat, millaisia kokemuksia heillä oli saamas-
taan erityispalvelusta ja mitä merkitystä sillä
heille oli.

Koulutus suojaa syrjäytymiseltä

Elämänkaariajattelun mukaan nuoruus- ja
aikuisiän syrjäytymisriskien taustalla on
monenlaisia yksilöön, perheeseen ja yhteis-
kuntaan liittyviä tekijöitä; usein myös ylisu-
kupolvista huono-osaisuutta ja kumuloitu-
neita riskitekijöitä (Koskenvuo 2010, Hiilamo
ym. 2017, Vauhkonen ym. 2017, Paananen
ym. 2019). Osalla nuorista koulunkäynti jää
kesken jo varhain esimerkiksi terveysongel-
mien tai opiskeluvaikeuksien vuoksi. Nuor-
ten koulunkäynnin tukeminen on tärkeää,
sillä koulutuksen on havaittu olevan tärkeä
syrjäytymistä ja huono-osaisuutta ehkäisevä
tekijä. (Loponen 2010, 11, Saari ym. 2020).

Työelämään kiinnittyminen on vaikeaa eri-
tyisesti niille, jotka eivät peruskoulun jäl-
keen suorita vähintään toisen asteen kou-
lutusta (Gissler ym. 2016, OECD 2020, 34).
Koulutus ja työ turvaavat toimeentuloa sekä
tukevat osallisuutta rytmittämällä arkea ja
tarjoamalla merkityksellistä tekemistä ja so-
siaalisia kontakteja (Mitra 2006, 243).

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle
jääminen voikin heikentää henkilön arvok-
kuuden tunnetta ja aiheuttaa ulkopuolisuu-
den tunnetta (Virrankari & Isola 2021). Sosi-
aalisten suhteiden puute ja yksinäisyys ovat
merkittäviä nuorten hyvinvointia ja elämän-
laatua vähentäviä tekijöitä (Aaltonen ym.
2019, 309). Tutkimuksissa on havaittu, et-
tä mitä pidempään nuori on koulutuksen ja
työn ulkopuolella, sitä todennäköisemmin
hän kärsii myös mielenterveydellisistä ja so-
siaalisista ongelmista (ks. esim. Gissler ym.
2016).

Edellä esitetyt näkökulmat avaavat syitä,
miksi on tärkeää, että yhteiskunnan raken-
teet lisäävät nuorten pystyvyyttä ja luotta-
musta (Paananen ym. 2019, 126) ja nuoret
voivat kokea olevansa arvostettuja paitsi yk-
silöinä myös hyvinvointijärjestelmän jäse-
ninä (Gubrium & Pellissery 2016). Nuorille
kannattaakin tarjota tukea ongelmiansa rat-
kaisemiseen ja tulevaisuuden suunnitteluun
jo varhaisessa vaiheessa, jotta koulutuksen ja
työelämän ulkopuolelle jääminen ei johtaisi
leimautumiseen, sosiaaliseen syrjäytymiseen
ja alhaiseen elintasoon (Loponen 2010, 6).

Nuorten toimintavalmiuksien tukeminen Kelassa

Nuorten hyvinvoinnin edistämisen kannal-
ta Kela on merkittävä toimija, sillä se vastaa
lähes kaikista sosiaaliturvaetuksista, jotka
voivat turvata työ- tai opiskelupaikkaa vail-
la olevan nuoren toimeentuloa. Näitä ovat
muun muassa sairauspäiväraha, kuntoutus-
tuki, työttömyyspäiväraha, toimeentulotu-
ki ja asumistuki. Lisäksi Kelan kuntoutus-
palvelut ja kuntoutusrahat edistävät nuorten
osallisuutta. Kelan ammatillisen kuntoutuk-
sen sairausperusteisia kriteereitä on nuor-
ten osalta viime vuosina lievennetty ja ha-
kemista joustavoitettu. Vuoden 2019 alusta

voimaan tulleen lakimuutoksen myötä (Laki Kansaneläkelaitoksen... 566/2005 7a §) 16–29-vuotias nuori, jonka toimintakyky on olennaisesti heikentynyt ja jolla on kuntoutuksen tarve, on voinut saada ammatillista kuntoutusta ilman sairaus- tai vammadiagnoosia.

Etuuksien ja kuntoutuksen lisäksi Kela hioo omaa toimintaansa vastaamaan haastavissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden tarpeisiin. Näin ollen Kelassa on kehitetty erityispalvelu, joka tarkoittaa Kelan sisäistä ja organisaatorajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä asiakkaan tukemiseksi. Erityispalvelussa asiakas saa nimetyltä asiantuntijalta pitkäjänteistä ohjausta. Tämä Kelan peruspalvelua täydentävä erityispalvelu on otettu vähitellen käyttöön vuosien 2018–2019 aikana, ja sitä kehitetään edelleen yhdessä sidosryhmien eli kumppaneiden kanssa. Vaikeassa elämäntilanteessa olevat nuoret olivat yksi ensimmäisistä asiakasryhmistä, jolle erityispalvelua tarjottiin. Tällä hetkellä erityispalvelua on tarjolla kaikille ikäryhmille tarpeen mukaan (Kela 2021).

Erityispalvelua toteuttava työntekijä selvittää asiakkaan elämäntilanteen ja tunnistaa ohjauksen, palvelujen ja etuuksien tarpeet. Asiakkaan kanssa laaditaan hänen kyvykkyyksiään edistävä suunnitelma, jonka toteutumista seurataan. Asiakas itse on prosessissa aktiivinen toimija, mutta erityispalvelun työntekijä toimii asiakkaan vierelläkulkijana ja sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden toteutumisen edistäjänä. Työntekijä neuvoo asiakasta Kela-asioinnissa ja ohjaa hänet esimerkiksi NUOTTI-valmennukseen, muuhun kuntoutukseen, koulutukseen tai terveys-, sosiaali- tai työelämäpalveluihin. Työntekijä pyrkii pitkäjänteisesti tukemaan asiakasta oikeaan suuntaan yhdessä yhteistyökumppanien kanssa, joihin hän voi asiakkaan luvalla olla suoraankin yhteydessä. Tavoitteena on luoda saumaton asiakaspalvelukokemus ja varmistaa, että asiakas saa kaikki tarvitsemansa palvelut. (Kela 2020, Kela 2021.)

Tutkimuksen tarkoitus ja menetelmät

Tällä haastattelututkimuksella haluttiin sel-

vittää haastavissa elämäntilanteissa olevien nuorten kokemuksia Kelan erityispalvelusta. Samalla tarjoutui mahdollisuus lisätä ymmärrystä näiden nuorten haasteista, tavoitteista ja palvelutarpeista.

Puolistrukturoiduilla puhelinhaastatteluilta kerättiin tietoa nuorten elämäntilanteista, palvelukokemuksista ja mielipiteistä. Haastateltavat olivat Kelan erityispalvelun asiakkaita, joille Kelan toimihenkilö oli tarjonnut mahdollisuutta osallistua tutkimukseen. Haastateltavia informoitiin osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja heiltä pyydettiin suostumus tutkimukseen. Heille kerrottiin, että osallistumisella tai kieltäytymisellä ei ole mitään seuraamuksia liittyen Kelan etuuksiin tai palveluihin. Haastattelututkimus sai Kelan eettiseltä toimikunnalta puoltavan lausunnon.

Haastattelut tehtiin syksyllä 2019. Haastatteluissa fokuoitiin siihen, miten nuori oli ohjautunut erityispalveluun ja millaisia kokemuksia hänellä siitä oli. Haastattelurunko sisälsi myös terveyttä, asumista, taloutta, elämäntytyväisyyttä, koulutusta, työssäkäyntiä, palveluja ja etuuksia, luottamusta sekä tavoitteita, voimavaroja ja haasteita koskevia kysymyksiä. Nuoria kannustettiin kertomaan tilanteestaan omin sanoin. Haastattelut kestivät 20–50 minuuttia ja ne äänitettiin ja litteroitiin. Tulokset esitetään pseudonymisoidusti.

Nuorin haastateltava oli haastatteluhetkellä 18-vuotias ja vanhimmat olivat täytäneet 30 vuotta. Miehiä oli neljä ja naisia viisi. Yksi kertoi sairastavansa somaattista sairautta ja kaikki muut kertoivat mielenterveysongelmista, kuten masennuksesta, ahdistuksesta, paniikkihäiriöstä, burnoutista, päihteiden käytöstä tai skitsoaffektiivisestä häiriöstä.

Analyysin ensimmäisenä menetelmänä käytettiin haastattelutietojen tiivistämistä ja järjestämistä tapauskuvauksiksi. Analyysin toinen menetelmä oli aineiston teemoittelu. Aineistosta poimittiin ja teemoiteltiin kaikki sitaatit, jotka tuottivat tietoa seuraavista asioista: a) miten haastateltava oli kokenut Kelan erityispalvelun, b) mitä merkityksiä haastateltava siihen liitti ja c) mihin palveluun hänet oli mahdollisesti ohjattu tai

mitä muuta konkreettista seurausta erityis- palvelusta oli ollut. Nämä kysymykset toimivat väljänä analyysikehyksenä.

Tulokset

Tuloksina raportoidaan ensin tiivistetyt nuorten elämäntilanteita sekä heidän kertomaan haasteita ja tulevaisuuden tavoitteita. Sen jälkeen haastattelujen anti raportoidaan teemoittain.

Haastatteluaineistosta tiivistettyjen tapauskuvausten perusteella neljä nuorta kategorisoitiin *opiskelijaksi*, kaksi *työhaluiseksi osatyökykyiseksi* ja kolme *suuntaansa etsiväksi*. Tapauskuvausten tiivistelmät esitetään taulukossa 1. Huomattavaa on, että haastatteluvastaavista vain Elmeri, Anniina ja Johanna (kaikkien osallistujien nimet on muutettu) olivat koulutuksen tai työn ulkopuolella, mutta kaikilla haastateltavilla oli terveydellisiä ongelmia. Useimmilla opiskelijaksi

luokitelluilla oli mieluinen opiskelupaikka. Ero on opiskelupaikasta huolimatta luokiteltu *suuntaansa etsiväksi*, sillä hän opiskeli Valmassa, joka on ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus.

Kaikki nuoret kertoivat vähintään muutamalla sanalla tavoitteistaan. Useimmiten nuorten tavoitteena oli sopivan opiskelupaikan löytäminen (Ari, Milja, Eero ja Anniina). Esimerkiksi Anniina kertoi tavoitteikseen huolehtia mielenterveydestään, pitää hyvää arkirytmistä ja löytää työ tai koulutus. Hän kertoi keskeyttäneensä aiemmat opintonsa, sillä hän ei vielä vuosi aiemmin pystynyt löytämään kotoa mihinkään erilaisten mielenterveys- ja päihdeongelmien takia. Nyt hän oli ammatillisessa kuntoutuspalvelussaan.

”Ei ole mitään tekemistä päivisin, kun ei ole koulussa tai töissä. Ei ole tasaisia tuloja. Pääsisi vaan kouluun tai töihin, niin sitten olisi tosi hyvin.” (Anniina)

Taulukko 1. Haastattelututkimukseen osallistuneiden nuorten tapauskuvaukset tiivistettyinä.

Nimi*	Ikä (v)	Ilmoitettu terveysongelma	Opiskelu- ja työtilanne	Toimeentulon lähde	Elämäntilanne	Kelan erityispalvelun myötä saatu etuus/ palvelu
Ari	19	mt-häiriö	keskeyttänyt 2 koulutusta, opiskelee merkonomiksi	opintoetuudet	opiskelija	aloittanut opinnot, neuvottu opintoetuuksien hakemisessa
Siiri	30	mt-häiriö	opiskelee AMK:ssa	kuntoutusraha	opiskelija	neuvottu hakemaan kuntoutusrahaa, aloittanut psykoterapian
Milja	21	somaattinen sairaus	keskeyttänyt 2 koulutusta, menossa opiskelemaan lähihoitajaksi	työttömyysetuus	opiskelija	sai Kelan ammatillista kuntoutusta, löysi opiskelupaikan
Mika	27	mt-häiriö	opiskelee yliopistossa	opintoetuudet	opiskelija	ohjattu nuorten tsempparitoimintaan
Laila	30	mt-häiriö	valmistunut, työtoiminnassa, haluaa "avotöihin"	työosuusraha toimeentulotuki	työhaluinen, osatyökykyinen	saanut toimeentuloon liittyvää neuvontaa
Elmeri	20	mt-häiriö	valmistunut merkonomiksi, haluaa ei-vaatimaan työhön	sairauspäiväraha satunnaiset palkkatulot	työhaluinen, osatyökykyinen	ohjattu NUOTTI-valmennukseen (Kelan kuntoutuspalvelu)
Eero	18	mt-häiriö	keskeyttänyt 1 koulutuksen, opiskelee Valmassa	nuoren kuntoutusraha	suuntaansa etsivä, (opiskelija)	saanut nuoren kuntoutusrahan
Anniina	27	mt-häiriö	keskeyttänyt 2 koulutusta	toimeentulotuki työmarkkinatuki sairauspäiväraha	suuntaansa etsivä	ohjattu ammatilliseen kuntoutuspalveluun ja 3. sektorin sosiaalipalveluihin
Johanna	22	mt-häiriö	keskeyttänyt 2 koulutusta	toimeentulotuki asuu vanhempien kanssa	suuntaansa etsivä	aloittamassa psykoterapian, yrittänyt osallistua kuntoutuskursseille

* Nimet muutettu

Kaksi nuorta (Mika ja Siiri) kertoi tavoitteeseen nykyisten opintojen edistäminen ja kaksi nuorta (Laila ja Elmeri) toivoi löytävänsä sopivan työn. Elmeri halusi ensin yksinkertaisen työn, jossa hän voisi vähitellen totutella työntekoon. Hän oli valmistunut merkonomiksi mutta ollut sairauslomalla mielenterveysongelman vuoksi ja ohjattu NUOTTI-valmennukseen, jonka puitteissa hänelle etsittiin sopivaa työtä.

Yksi haastateltava, Johanna, ei maininnut koulutukseen tai työllistymiseen liittyviä tavoitteita. Hän oli yrittänyt opiskella, mutta ”siitä ei ole oikein tullut mitään” mielenterveysongelman vuoksi. Hän ei ollut varma, mikä olisi hänelle sopiva ala. Hänen ensisijaiset toiveensa olivat jaksamisen voimistuminen ja psykoterapian aloittaminen. Elämäntyytyväisyytensä hän arvioi keskinertaiseksi ja rahatilanteensa heikoksi. Johannan ja Anniinan lisäksi monet muutkin haastateltavat mainitsivat psykososiaaliseen, fyysiseen tai taloudelliseen hyvinvointiin tai elämäntilanteensa liittyviä tavoitteita, kuten sen, että saisi ystäviä.

Kokonaisvaltaisuus, luottamus ja konkretia

Erityispalvelun kokonaisvaltaisuus oli yksi niistä teemoista, jotka nuorten haastatteluisissa korostuivat. Nuoret kokivat, että tutuksi tulleet yhteyshenkilöt tunsivat heidän elämäntilanteensa ja ottivat heidän tarpeensa kokonaisvaltaisesti huomioon.

”Oma henkilö, joka tietää mun tilanteen. Sen kanssa voi hoitaa kaikki asiat. Se oli aiemmin vähän ongelma, kun oli aina eri henkilö.” (Anniina)

Muutama haastateltava mainitsi myös, että omalta yhteyshenkilöltä sai monipuolista ohjausta ja vinkkejä, mihin kannattaisi olla yhteydessä eri toimijoiden palvelujen saamiseksi.

Toinen haastateltavien esiin tuoma teema oli luottamus ja siihen liittyvä välittäminen. Haastateltavat kokivat positiivisena, että heistä oltiin kiinnostuneita pitkäjänteisesti. Esimerkiksi Mika piti erityispalvelua todella

tärkeänä, sillä se antoi toivoa ja tunteen, että hänellä on ihmisarvo.

”Se fiilis, että joku on kiinnostunut.... Ennen kaikkea se lisää mun luottamusta itse järjestelmään. Siitä tulee semmoinen fiilis, että vaikka olenkin tällainen, niin musta välitetään yhteiskunnallisella tasolla. ... Se on tosi tärkeätä ihmiselle, joka kokee arvottomuuden tunteita jatkuvasti.” (Mika)

Kolmas teema, jonka nuoret haastatteluissa nostivat esiin, oli monimutkaisiin Kela-asioihin saatu konkreettinen apu. Erityispalvelun asiantuntijat olivat auttaneet nuoria etuuksien ja palvelujen hakemisessa. Tuttu yhteyshenkilö myös madalsi yhteydenpitoa.

”No se on aina muistuttanut kaikista liitteistä. Sitten jos mä oon laittanut väärää tietoa, se on soittanut mulle, ja korjaillut ja neuvonut. Ja mun päätökset tehnyt muutenkin.” (Ari)

Haastatteluissa tuli ilmi myös joitain pettymyksiä. Milja oli harmissaan siitä, että oli saanut yhteyshenkilöltään virheellistä tietoa.

”Hän neuvoi, että voin hakea vielä yhden työttömyysturvan. Mä en olisikaan saanut sitä hakea, joten nyt siitä tulee takaisinperintä. Olisin uskonut ja toivonut, että hän tietää...” (Milja)

Nuorten toimintavalmiuksien parantuminen

Edellä kuvattujen teemojen lisäksi nuoret kertoivat esimerkkejä, miten erityispalvelun myötä saadut kuntoutuspalvelut tai etuudet olivat vahvistaneet heidän toimintamahdollisuuksiaan ja voimavarojaan. Moni haastateltava kertoi elämäntilanteensa selkiytyneen.

Esimerkiksi Anniina kertoi, että hänen elämäntyytyväisyytensä oli lisääntynyt, arkiarvot parantuneet ja mielenterveytensä kohentunut. Näihin haasteisiin hän kertoi

saaneensa paljon apua ja neuvoja paitsi mielenterveyspalveluista myös Kelan yhteyshenkilöltä. Yhteyshenkilö oli ohjannut Anniinan kuntoutukseen ja sosiaalipalveluihin, joista hän ei olisi muuten tiennyt.

Ari oli kertonut erityispalvelun alkaessa, että hän toivoo löytävänsä opiskelupaikan, mikä olikin toteutunut alle puolessa vuodessa. Myös Milja oli löytänyt itseään kiinnostavan opiskelupaikan hoitoalalta. Hän oli aiemmin keskeyttänyt koulutukset kahdelta alalta ja lisäksi työskennellyt kolmannelle alalle. Nämä aiemmat alat eivät olleet tuntuneet omilta, ja hänen elämäntilanteensa oli ollut muutenkin sekava. Hän kertoi saaneensa apua Kelan ammatillisesta kuntoutuksesta. Myös Eero oli lopettanut toisen asteen koulutuksen, minkä syyksi hän kertoi koulukiusaamisen. Hän oli aloittanut ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen (Valman) ja toivoi löytävänsä sopivan koulutusalan. Hänen pitkän tähtäimen tavoitteenaan oli mennä töihin ja elättää itsensä.

Myös Siiri kertoi asioista, jotka olivat edistäneet hänen toimintavalmiuksiaan. Hän piti hyvänä, että hänellä oli nyt päivitetyt opinto- ja psykoterapiasuunnitelmat. Oma yhteyshenkilö oli suositellut kuntoutusrahaa, mikä mahdollisti opiskelun omassa tahdissa ilman paineita siitä, saako opintotukeen vaadittavan määrän opintopisteitä.

”Se oli hyvä, kun keväällä siirryin samaan kuntoutusrahaa, niin sen jälkeen ei oo tarvinnut stressata, että miten on pystynyt opiskelemaan sen verran kun on pystynyt... Mä oon nyt päässyt psykoterapiaan, mikä koko ajan lisää tyytyväisyyttä [elämään], koska se auttaa vaikeiden asioiden käsittelyssä. Pääsee eteenpäin.” (Siiri)

Myös henkilökohtaisen talouden suunnittelulla ja etuushakemuksiin liittyvällä neuvonnalla voi olla suoraa vaikutusta nuoren hyvinvointiin ja toimintavalmiuksiin. Esimerkiksi Mikaa oli ohjattu kesäajan toimeentulotuen hakemiseen, minkä ansiosta hän sai rahaa ruokaan ja muihin välttämättömiin menoihin.

”Oli mukava jutella sen [yhteyshenkilön] kanssa, miten se tehdään. Suunnitella taloutta – siitä oli hyötyä. Jos mä en olisi saanut niitä tietoja, niin mä olisin vaan elänyt sillain, että mä en käytännössä syö mitään. Jos mulla ei ole rahaa, niin ensimmäinen asia mistä mä karsin, on ruoka. Se ei ole hyvä asia.” (Mika)

Elmeri puolestaan koki, että hänen elämäntilanteensa ei ollut erityispalvelusta huolimatta selkiytynyt eikä hänellä ollut voimia hoitaa raha- ja etuusasioitaan. Kelan yhteyshenkilöltä hän oli saanut kuitenkin jonkin verran apua.

”Itsellä ei ole voimia lähteä kaikkia niitä selvityspyynnöjä ja kaikkia muita hommeleita... Se [Kelan yhteyshenkilö] on hoitanut jotain mun puolesta ja kysynyt, että onko tämä ok. On siitä [erityispalvelusta] jotakin hyötyä ollut, mutta olisin kyllä tarvinnut paljon enemmän hyötyä siitä.” (Elmeri)

Johtopäätökset ja pohdinta

Tämä nuorten haastatteluihin perustuva tutkimus valottaa Kelan erityispalvelua nuorten asiakkaiden näkökulmasta. Tavoitteena oli selvittää, miten nuoret olivat palvelun kokeneet ja mitä merkitystä sillä oli heille.

Nuorten haastatteluissa kävi ilmi, että heillä kaikilla oli haastava elämäntilanne. Yhdeksästä haastateltavasta viisi oli keskeyttänyt opintonsa, mikä on aiemman tutkimuskirjallisuudenkin perusteella merkittävä haaste haavoittuvassa asemassa olevilla nuorille (mm. Vauhkonen ym. 2017). Haastatteluhetkellä kuitenkin vain kolme yhdeksästä oli kokonaan työn ja koulutuksen ulkopuolella.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastatellut kertoivat mielenterveyden häiriöistä tai päihteiden käytöstä, joiden on aiemmissa tutkimuksissa todettu olevan merkittäviä nuorten syrjäytymisriskiin yhteydessä olevia tekijöitä (mm. Paananen ym. 2019, 124), ja yhdellä oli somaattinen sairaus. Lisäksi nuoret kertoivat muista haasteista, kuten koulukiusatuksi

joutumisesta, rahahuolista ja sopivan työn puuttumisesta. Näin ollen voidaan todeta, että kaikki haastateltavat olivat jollain tavalla hankalassa elämäntilanteessa.

Tutkimukseen osallistuneilla nuorilla oli sekä tavoitteita että kiinnostusta edistää omaa hyvinvointiaan. Vain Johanna ei maininnut varsinaisia koulutus- tai työllistymistavoitteita, mutta hänelläkin oli elämänlaadun parantamiseen liittyviä tavoitteita.

Nuorille haastateltaville Kelan erityispalvelun merkitys liittyy ensinnäkin siihen, että nuoren elämäntilanne huomioidaan kokonaisuutena. Toinen nuorten esiin nostama teema oli erityispalvelun luottamusta lisäävä merkitys, mihin liittyy palvelun pitkäjänteisyys ja henkilökohtaisuus, jotka edistivät vuorovaikutusta ja madalsivat nuorten yhteydenottokynnystä. Kolmas teema oli kokemus etuuksien ja palvelujen hakemisen monimutkaisuudesta, johon nuoret kokivat saaneensa konkreettista apua.

Haastateltavat kertoivat esimerkkejä, miten erityispalvelu oli edistänyt heidän toimintavalmiuksiaan ja mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Kaksi nuorista kertoi aloittaneensa opinnot, ja heistä toinen mainitsi, että juuri Kelan kautta saatu ammatillinen kuntoutus oli helpottanut sopivan koulutuksen löytämistä. Toimeentuloon liittyvien etuusasioiden kuntoon saaminen oli vähentänyt talouteen liittyvää stressiä, mikä oli mahdollistanut opiskeluun keskittymisen (vrt. Virrankari & Isola 2021, 288). Myös erilaiset kuntoutusmuodot olivat parantaneet nuorten toimintamahdollisuuksia ja hyvinvointia.

Tulokset tukevat ajatusta siitä, että kokonaisvaltaisella erityispalvelulla voidaan vahvistaa asiakkaan toimintavalmiuksia ja aktiivista osallistumista yhteiskuntaan (vrt. Sen 1999) sekä kohdella jokaista arvostaen ja niin, että henkilö ei joudu kokemaan vähävaraisuuteen tai toimintarajoitteisiin liittyvää stigmaa (vrt. Snellman ym. 2016, 89). Yksi haastateltavista korostikin luottamuksellisen ja henkilökohtaisen palvelun osoittaneen hänelle, että hänestä välitetään ja hänellä on ihmisarvo (vrt. Virrankari & Isola 2021, 288).

Tutkimus tarjoaa uutta, yksilölähtöistä tie-

toa nuorten asiakkaiden kokemuksista Kelan erityispalvelusta. Yhdeksän haastattelun tulosten perusteella ei voi tehdä yleistyksiä. Nuorten omalla äänellä kerrotut kokemukset lisäävät kuitenkin ymmärrystä siitä, miten erityispalvelua saaneet asiakkaat tämän uuden palvelutavan kokevat. Useimmat tutkimukseen osallistuneet nuoret arvioivat erityispalvelun hyödylliseksi, mutta on mahdollista, että osallistuneiden joukkoon on valikoitunut ensisijaisesti niitä henkilöitä, jotka suhtautuvat Kelaan myönteisesti.

Asiakaskokemusten ymmärrystä on tarpeen syventää haastattelemalla nuorten lisäksi myös muita asiakasryhmiä. Lisäksi tarvitaan muilla menetelmillä kerättyä tietoa, jotta voidaan luotettavammin arvioida, mikä tämän tyyppisen erityispalvelun merkitys ja vaikuttavuus on.

Tulosten merkitys: Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää paitsi Kelan erityispalvelun myös muun sote-palvelujärjestelmän kehittämisessä. Tulosten perusteella henkilökohtaiselle ja kokonaisvaltaiselle erityispalvelulle on perusteltu paikkansa myös tulevaisuudessa erityisesti niiden asiakkaiden auttamisessa, joilla on haastava elämäntilanne.

Tiivistelmä

Yhteiskunnallisessa keskustelussa kannetaan huolta nuorista, jotka jäävät syrjään koulutuksesta ja työelämästä. Kelassa on kehitetty erityispalvelua, jossa nuori saa pitkäjänteistä neuvontaa ja tukea elämäntilanteeseensa ja asioidensa hoitamiseen.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten nuoret kokivat Kelan erityispalvelun ja mitä se heille merkitsi. Lisäksi selvitettiin, miten erityispalvelulla oli konkreettisesti edistetty nuorten toimintavalmiuksia. Tutkimusaineistona käytettiin yhdeksän erityispalvelua saaneen nuoren haastatteluja.

Tutkimukseen osallistuneet nuoret kokivat Kelan erityispalvelun pääsääntöisesti

myönteisesti. He kertoivat erityispalvelun eduksi erityisesti sen kokonaisvaltaisuuden ja henkilökohtaisuuden. Nuoret kertoivat saaneensa tärkeää ohjausta monimutkaisiksi kokemiinsa sosiaaliturva-asioihin. Erityispalvelun myötä useat nuoret kokivat toimintavalmiuksiansa parantuneen ja elämäntilanteensa helpottuneen tai selkeytyneen.

Avainsanat: nuoret, nuoret aikuiset, syrjäytyminen, haastava elämäntilanne, Kela, erityispalvelu

Ella Näsi, FM, TtM, tutkija, Kelan tutkimus

Karoliina Koskenvuo, FT, dosentti, tutkimuspäällikkö, Kelan tutkimus

Kirsi Hokkanen, YTM, erikoissuunnittelija, asiakkuusyksikkö, Kela

Teija Välimäki, VTM, erikoissuunnittelija, etuuskien ja palveluiden suunnitteluyksikkö, Kela

Lähteet

- Aaltonen S, Kivijärvi A, Myllylä M (2019) Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten koettu hyvinvointi, Yhteiskuntapolitiikka 84, 3, 301–311.
- Gissler M, Larja L, Merikukka M, Paananen R, Ristikari T, Törmäkangas L (2016) NEET-indikaattori kuvaa nuorten syrjäytymistä. Tieto&Trendit, artikkeli 27.4.2016. Tilastokeskus. <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/neet-indikaattori-kuvaa-nuorten-syrjaytymista/>
- Gubrium E, Pellissery S (2016) Antipoverty measures: the potential for shaming and dignity building through delivery interactions. The International Journal of Social Quality 6, 2, 1–17.
- Hiilamo H, Määttä A, Koskenvuo K, Pyykkönen J, Räsänen T, Aaltonen S (2017) Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti. DIAK-puheenvuoro 11, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Kela (2020) NUOTTI-valmennus. Verkkosivusto osoitteessa: <https://www.kela.fi/yhteistyokumppanit-kuntoutuspalvelut-palveluntuottajille-palvelukuvaukset-taydentava-ohje-nuottivalmennus>. Viimeksi muokattu 30.4.2020.
- Kela (2021) Kelan erityispalvelu. Verkkosivusto osoitteessa: <https://www.kela.fi/yhteistyokumppanit-asiakaspalvelu-erityispalvelut>. Viimeksi muokattu 20.12.2021.
- Koskenvuo K (2010) Lapsuudentapahtumat, terveys ja elämäntyytyväisyys. Teoksessa: O Kangas, U Hämäläinen (toim.) Perhepiirissä. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Kuirinlahti S (2020) Asiakkaiden ohjaaminen Kelan syvennettyihin palveluihin: moniammatillinen palvelu ja asiakkuusvastaavapalvelu. Opinnäytetyö, Tampereen ammattikorkeakoulu, Tampere.
- Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista 566/2005. Finlex. Saatavilla verkossa: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050566>
- Loponen K (2010) Palvelujen kynnyksellä. Nuorten aikuisten kokemuksia työelämän toiseudesta. Licensiaatintyö. Lapin yliopisto.
- Mitra S (2006) The capability approach and disability. Journal of disability policy studies 16, 4, 236–247.
- Nuorisolaki 1285/2016. Finlex. Saatavilla verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>
- OECD (2020) Education at a Glance 2020: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris.
- OKM, TEM, STM (2019) Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat (NEET) nuoret, katsaus tilanteeseen ja toimenpiteisiin. 19.2.2019. Saatavilla verkossa 20.3.2021: <https://valtioneuvosto.fi/documents/1410845/4449678/Koulutuksen+ja+ty%C3%B6n+ulkopuolella+olevat+%28NEET%29+nuoret%2C+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin.pdf/51231944-1fc0-ef0b-fc7a-afc6c975b010/Koulutuksen+ja+ty%C3%B6n+ulkopuolella+olevat+%28NEET%29+nuoret%2C+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin.pdf?t=1550563468000>
- Paananen R, Surakka A, Kainulainen S, Ristikari T, Gissler M (2019) Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveyspalvelujen ajoittuminen. Sosiaalilääketeellinen aikakauslehti 56, 114–128.
- Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma (2019) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 31. Valtioneuvosto, Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf
- Saari J, Eskelinen N, Björklund L (2020) Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Gaudeamus, Helsinki.
- Salminen J, Häikiö L (2022) Kuntoutuminen toimintamahdollisuuksina – ammattilaisten käsitykset nuorten kuntoutujien toimijuudesta. Kuntoutus 45, 1, 18–28.
- Sen A (1999) Development as Freedom. Oxford University Press: Oxford.
- Snellman K, Lehtonen P, Van Aerschoot L (2016) Työtön ja kouluttamaton syrjäytynyt – vai osaava ja aktiivinen nuori? Teoksessa A Halmetoja, P Koistinen, S Ojala (toim.) Sosiaalipolitiikan luento. Tampere University Press, Tampere.

- Vauhkonen T, Kallio J, Kauppinen T, Erola J (2017) Intergenerational accumulation of social disadvantages across generations in young adulthood. *Research in Social Stratification and Mobility* 48, 42–52.
- Virrankari L, Isola A-M (2021) Miten käy mahdollisuuksille köyhyydessä? *Yhteiskuntapolitiikka* 86, 3, 287–296.

LAPSEN JA NUOREN HYVÄ KUNTOUTUS -KIRJAN ANTIA VAIKUTTAVAAN YHTEISTOIMINTAAN LAPSEN PARHAAKSI

Kirjoittajat: Matti Koivikko ja Salla Sipari
Julkaisun nimi: Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus
Kustantaja: Valtakunnallinen Lasten ja Nuorten Kuntoutus ry
Painopaikka ja vuosi: Sähköinen julkaisu, toinen uudistettu painos, 2021
Sivumäärä: 236

Valtakunnallisen lasten ja nuorten kuntoutus (VLK) ry:n kunniapuheenjohtaja Matti Koivikko (lääkintöneuvos, dosentti, lastenneurologi) ja puheenjohtaja Salla Sipari (FT, kuntoutuksen yliopettaja) ovat uudistaneet Lasten ja nuorten hyvä kuntoutus -kirjan toisen painoksen sähköiseksi julkaisuksi (2021). Kirjan sisältö perustuu laajaan valtakunnalliseen projektiin, jossa on kerätty moninäkömuotoisesti tietoa siitä, miten kuntoutus tulisi järjestää lapsen ja nuoren parhaaksi.

Uudistetun kirjan innoittamana järjestimme VLK:n Helsingin alueellisessa asiantuntijatoimikunnassa lukupiirin kirjan herättämistä ajatuksista. Pohdimme lukupiirissä, mihin suuntaan kuntoutusta tulisi kehittää tulevaisuudessa ja miten kirjan antia voisi hyödyntää vaikuttavan yhteistoiminnan rakentamisessa lapsen ja nuoren arjessa.

Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus -kirja lähestyy aihettaan raikkaasti ja uutta luoden. Kirjaan on nimensä mukaisesti koottu kattava kuvaus siitä, mitä on lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus sekä millaiset periaatteet hyvän kuntoutuksen järjestämistä ohjaavat. Verrattuna ensimmäiseen painokseen kirjaan on uudistettu terminologiaa, lähdeviittauksia ja toimintaympäristön kuvausta, mutta johdopäätökset lapsen ja nuoren hyvästä kuntoutuksesta ovat kestäneet aikaa.

Kirjan ansiona on erityisesti lasten ja nuorten hyvän kuntoutuksen hahmottaminen systeemisenä kokonaisuutena, jonka keskiössä ovat lapset ja nuoret perheineen. Koordinoimaton kuntoutuksen kokonaisuus saattaa lapsen ja perheen kannalta näyttäytyä pirstaleisena sekä irrallisena arjesta. Kuntoutuksen onnistumisen edellytyksenä kirjassa painotetaan lapsen, perheen ja ammattilaisten yhteistoimintaa, jonka tulisi perustua lapsen ja perheen tarpeisiin arjessa. Kirja syventää ymmärrystämme kuntoutuksesta, jossa moniasiantuntijuuteen perustuvaa yhteistoimintaa rakennetaan yksilöllisesti.

Kirjassa keskiöön nostetaan kuntoutuminen, joka ymmärretään yksilön ja ympäristön välisenä oppimis- ja muutosprosessina. Kuntoutumista edistää yksilöllisten tavoitteiden suuntaisen yhteistoiminnan toteutuminen lapsen ja nuoren arjessa: kotona, varhaiskasvatuksessa, koulussa ja vapaa-aikana. Kirjan mukaan kuntoutuksen suunnittelun lähtökohtana ei tulisi olla pohdinta siitä, kuinka monta käyntiä kutakin diagnoosiin perustuvaa terapiamuotoa lapsi tai nuori saa viikon aikana, vaan millainen tuki ja yhteistoiminta edistää lapsen ja nuoren toimintakykyä arjessa. Tällöin kuntoutus voi toteutua vertaisryhmässä, terapeutin ja vanhempien välisenä keskusteluna tai vaikkapa usean kuntoutusalan ammattilaisen yhteisenä kotikäyntinä. Kuntoutusta voisi toteuttaa nykyistä enemmän ryhmämuotoisena, kun taas yksilöterapian tarve voisi olla perusteltua esimerkiksi silloin, kun lapsi harjoittelee toiminnallisten tavoitteiden mukaisia osaitaitoja tai tarvitsee harjoitteluun erityistä välineistöä. Lukupiirissämme kirjan anti suuntaisi ajatuksia siihen, että tulevaisuudessa hyvä

kuntoutus toteutuu monenmuotoisena, monissa konteksteissa lapsen tai nuoren arjessa sekä monen ihmisen yhteistyönä lapsen ja perheen yksilöllisiin tarpeisiin ja tilanteisiin vastaten.

Elämänkaariajattelun tärkeys kuntoutuksen järjestämisessä painottuu kirjassa. Erilaiset siirtymät, kuten päiväkodin aloittaminen, siirtyminen ala- ja yläkouluun, myöhempisiin opintoihin ja työelämään, ovat luonnollinen osa elämää, mutta useinkaan niitä ei ennakoida riittävän varhain. Elämänkaariajattelun tulisi ohjata kuntoutuksen suunnittelua, ja nykyhetken rinnalla olisi tärkeää ottaa huomioon jo tulevia siirtymävaiheita. Eri-tyistä tukea tarvitseva lapsi tarvitsee usein tukea myös aikuisena. Kirjassa todetaan, että jokainen siirtymävaihe edellyttää monialaista ja -ammattillista suunnittelua yhdessä lapsen/nuoren ja perheen kanssa. Esimerkiksi sivulla 152 kuvataan näin: ”Onnistunutta siirtymistä voidaan kutsua elämän liitoskohtien saumattomaksi yhteistyöksi.”

Kirjan mukaan lapsen ja nuoren hyvän kuntoutuksen järjestämisessä on keskeistä kaikkien lapsen kuntoutukseen osallistuvien ihmisten asiantuntijuuden yhteensovittaminen lapsen tarpeisiin ja perheen arkeen. Yksittäinen kuntoutustoimenpide ei ole riittävä, jos yhteistoiminta ei suju. Lukupiirissämme kirja herätti keskustelua siitä, että tällä hetkellä kuntoutusalan asiantuntijat, esimerkiksi terapeutit, lähestyvät lapsen ja nuoren tarpeita oman asiantuntijuutensa näkökulmasta. He pyrkivät oman alansa ammattieettisten ohjeiden mukaan toteuttamaan työtään parhaan käytettävissä olevan tutkimustiedon ja yleisesti hyväksytyjen kliinisten käytänteiden mukaisesti. Valittujen kuntoutusmenetelmien vaikuttavuutta korostetaan, ja useat eri kuntoutusalan ammattiryhmät ja -liitot ovat julkaisseet tutkimustietoon perustuvia suosituksia kuntoutusmenetelmien käytöstä eri asiakasryhmien kanssa. Kuntoutussuosittelusten taustalla on sama ajatus kuin terveyden ja sairaanhoidon Käypähoito suosituksissa, joissa tavoitteena on parantaa hoidon laatua ja vähentää hoitokäytäntöjen vaihtelua (Duodecim - käypähoito, n.d). Sellaista kokonaisvaltaista suositusta, joka ottaisi huomioon sen, miten

erilaiset ja usein samanaikaiset palvelut ja kuntoutumista edistävä toiminta lapsen ja perheen arjessa vaikuttavat yhdessä, ei ole tehty. Lukupiirissämme kuitenkin huomasimme, että tämä kirja täyttää tätä aukkoa.

Eisanoissa kirjan lähtökohdaksi linjataan kuntoutuksen käsitteleminen perheen ja lapsen tarpeiden mukaisen toiminnan suunnittelun ja organisoinnin näkökulmasta, ei niinkään kuntoutuksen vaikuttavuuden näkökulmasta. Kirja haastaa kuitenkin rohkeasti perinteisen medikaalisen, lineaariseen vaikuttavuustietoon perustuvan kuntoutusmallin, ”jossa todetaan ongelma ja tehdään diagnoosi ja etsitään kyseiseen ongelmaan vaikuttava hoito” (s. 167). Kirjassa esitetään, että lasten ja nuorten kuntoutuksessa näin suorat syy-seuraussuhteet eivät toimi, jos halutaan tukea lapsen arkista toimintaa ja parantaa elämän laatua. Kuntoutus on moniulotteinen prosessi, ja useiden osa-alueiden, kuten toimintakyvyn ja ympäristön, vuorovaikutteinen kokonaisuus, jonka arviointi tulisi kohdistaa useaan eri osa-alueeseen yhtä aikaa. Lukupiirissämme jatkoimme pohdintaa systeemisestä vaikuttavuuskäsityksestä ja siitä, miten kuntoutuksen moniulotteisuuden, moniasiantuntijuuden ja vuorovaikutteisuuden tulisi näkyä myös kuntoutuksen tuloksellisuuden arvioinnissa.

Kirja sai meidät pohtimaan nykyisiä hyvinvointialueita, joiden tehtäväksi kuntoutuksen järjestäminen on osaltaan jo siirtynyt. Hyvinvointialueilla olisi nyt ainutlaatuinen mahdollisuus uudistaa kuntoutuksen hajanaista ja siilomaista rakennetta, niin että lapsen ja nuoren arjessa kuntoutus, kasvatus ja muu ohjaus nivoutuisivat yhteen mielekkäällä tavalla lapsen yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden suunnassa. Kirjassa esitetyt toimintaperiaatteet voisivat olla lähtökohtana hyvinvointialueiden kuntoutuksen kehittämiseksi, jossa kuntoutuksen palvelujärjestelmä nähdään muihin järjestelmiin nivoutuvana kokonaisuutena. Kuntoutuksen ja muiden tukitoimien järjestämiseksi kirjassa suositellaan alueellista suunnitelmaa, jossa kasvatus, opetus, ohjaus ja kuntoutus suunnitellaan kokonaisuutena voimavarojen mukaan. Kirjassa esitetyt kuntoutuksen suuntalinjat ja suositukset hyvistä

kuntoutuskäytännöistä tukevat yhdyspintojen rakentamista eri toimijoiden välillä. Ammattilaisten osaaminen yli ammattirajojen syntyy yhteisen suunnitelman ja toiminnan kautta. Monien erillisten kasvatus-, opetus-, ja kuntoutussuunnitelmien sijaan kirjassa esitetään niiden yhdistämistä yhdeksi henkilökohtaiseksi suunnitelmaksi. Esimerkiksi kuntoutusta tarvitseva nuori, hänen huoltajansa, kuntoutuksen ammattilaiset sekä perusopetuksen edustajat voisivat sopia yhdessä, miten he toimivat arjessa kuntoutumisen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Kirjassa painotetaan, ettei lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus synny itsestään tuomalla palveluita ja toimijoita yhteen, vaan kyse on aikaa ja kehittämistä vaativasta erityisosaamisesta. Kirjan antia on hyvä hyödyntää, kun haluaa yhteistoiminnassa edesauttaa lapsen ja perheen yksilöllisiin tarpeisiin vastaavaa kuntoutumista. Samoin kirja soveltuu erinomaisesti kuntoutuksen ja kasvatuksen koulutukseen rakentamaan yhteistä tietopohjaa. Kirjan sisältö perustuu laajaan valtakunnalliseen projektiin, jossa on kerätty moninäkökulmaisesti tietoa siitä, miten kuntoutus tulisi järjestää lapsen ja nuoren parhaaksi. Lukupiirissämme totesimme yksimielisesti kirjan olevan arvokas tietolähde, ja suosittelemme lämpimästi Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus -kirjaan tarttumista.

**Ira Jeglinsky, FT, kuntoutuksen yliopettaja,
Arcada ammattikorkeakoulu**

**Mari Jokitalo-Trebs, TtM, kuntoutuksen ohjaaja,
ft, kuntoutuspäällikkö, Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri**

Irina Savolainen, FT, logopedian yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

**Nea Vänskä, TtM, ft, projektipäällikkö, lehtori,
Metropolia ammattikorkeakoulu**

Kirjoituskutsu: ”Mielenterveys- ja päihdekuntoutus” (Kuntoutus 3/2024)

Etsimme kirjoittajia Kuntoutus-lehden teemanumeroon 3/2024, joka käsittelee päihderiippuvuuteen liittyvää mielenterveys- ja päihdekuntoutusta. Teemanumero julkaistaan lokakuussa 2024.

Mielenterveys- ja päihdekuntoutuksen tarkoitus on parantaa hyvinvointia sekä ylläpitää ja vahvistaa toimintakykyä. Kuntoutus auttaa asiakkaita pärjäämään paremmin arkielämässä. Kuntoutuksen toteuttamistapa, kesto ja tavoitteet riippuvat oireista ja elämäntilanteesta. Kuntoutuksessa voidaan käyttää tai olla käyttämättä lääkehoitoa ja käytetään psyykkisiä ja sosiaalisia keinoja hyödyntäviä menetelmiä. Kuntoutuksen avulla pyritään luomaan tukeva ja vuorovaikutuksellinen hoitosuhde asiakkaan kanssa. Apuna voidaan käyttää myös eri terapiamuotoja, ja kokonaisuuteen vaikuttavat asiakkaan ikä sekä yksilölliset ominaisuudet ja toiveet sekä perhetilanne. Kuntoutuspalveluja tarjoavat muun muassa hyvinvointialueiden mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä psykiatriset sairaalat, Kela, erilaiset kuntoutuslaitokset, yksityiset palveluntuottajat ja järjestöt.

Toivomme saavamme teemanumeroon tieteellisiä artikkeleita, katsauksia ja analyyssejä sekä muita kirjoituksia, joissa kuvataan päihderiippuvuuteen liittyvän mielenterveys- ja/tai päihdekuntoutuksen nykytilaa eri näkökulmista ja niiden kautta otetaan kantaa tulevaisuuteen.

Kuntoutus-lehti noudattaa vertaisarviointia. Vertaisarvioitujen tutkimusartikkelien lisäksi julkaisemme muun muassa vertaisarvioimattomia katsauksia ja analyyssejä, puheenvuoroja, hankekuvauksia, luentoja sekä kirja-arvosteluja.

Tieteellisen käsikirjoituksen tiivistelmä ja käsikirjoitus

Lähetä tieteellisen artikkelikäsikirjoituksen tiivistelmä – työotsikko ja kuvaus artikkelin sisällöstä (ml. teoreettinen viitekehys, tutkimustehtävä ja -aineisto, menetelmät sekä keskeiset tulokset) – sähköpostin liitetiedostona 20.8.2023 mennessä. Abstraktin pituus on noin 2000 merkkiä välilyönnit mukaan laskien. Ilmoitamme abstraktin hyväksynnästä teemanumeroon 30.9.2023 mennessä.

Abstraktin pohjalta alustavasti hyväksytty ja Kuntoutus-lehden kirjoittajaohjeiden mukaan laadittu *tieteellinen artikkelikäsikirjoitus* lähetetään toimitussihteerille 8.1.2024 mennessä, minkä jälkeen käsikirjoitukset lähetetään vertaisarviointiin. Toimitus päättää käsikirjoituksen julkaisemisesta vertaisarviointiprosessin jälkeen.

Katsaukset ja analyysit -osaston käsikirjoitus ja tiivistelmä

Lähetä katsaukset ja analyysit -osaston käsikirjoituksen tiivistelmä – työotsikko ja kuvaus artikkelin sisällöstä (ml. teoreettinen viitekehys, tutkimustehtävä ja -aineisto, menetelmät sekä keskeiset tulokset) – sähköpostin liitetiedostona 8.1.2024

Abstraktin pituus on noin 2000 merkkiä välilyönnit mukaan laskien. Ilmoitamme abstraktin hyväksynnästä teemanumeroon 15.2.2024 mennessä.

Abstraktin pohjalta alustavasti hyväksytyt ja Kuntoutus-lehden kirjoittajaohjeiden mukaan laadittu *katsaukset ja analyysit -osaston artikkelikäsikirjoitus* lähetetään 16.5.2024 mennessä. Toimitus päättää käsikirjoituksen julkaisemisesta.

Käsikirjoitukset muihin osastoihin

Puheenvuorot, hankekuvaukset, lektiot ja kirja-arvostelut lähetetään 16.5.2024 mennessä.

Kaikki käsikirjoitukset lähetetään Kuntoutus-lehden toimitussihteerille sähköpostin liitetiedostoina osoitteeseen kuntoutuslehti@kuntoutussaatio.fi.

Kirjoitusohjeet: <https://journal.fi/kuntoutus/about/submissions>.

Lisätietoja:

teemanumeron päätoimittaja Sinikka Hiekkala (sinikka.hiekkala@invalidiliitto.fi) sekä päätoimittajat Maarit Karhula (maarit.karhula@kela.fi) ja Mika Pekkonen (mika.pekkonen@verve.fi).

Kuntoutus-lehti vuonna 2023

Kuntoutus-lehti ilmestyy vuonna 2023 neljänä numerona Journal.fi-palvelussa. Ensimmäinen numero 1/2023 jatkaa teemaa ”Erityistä tukea nuorille: nykytila ja tulevaisuus” saman teeman kakkososana.

Toivomme jatkossakin saavamme asiantuntevia käsikirjoituksia julkaistavaksi lehdesämme.

kuntoutuslehti@kuntoutussaatio.fi

Katso tilaushinnat ja muut tiedot:

<https://journal.fi/kuntoutus/about>

Ilmestymisaikataulu 2023

Nro	Ilmestyy
1 teema II	viikolla 11
2	viikolla 24
3	viikolla 44
4	viikolla 50

Kuntoutus 1 | 2023 | 46. vuosikerta
ISSN 0357-2390 (painettu), ISSN 2489-7604 (verkkojulkaisu)

Kuntoutus

Tilaa Kuntoutus-lehti

Pidä itsesi ajan tasalla kuntoutuksesta – saat työsi ja opintojesi kannalta tärkeää tietoa!

Kuntoutus-lehden tilaus osoitteessa
www.kuntoutussaatio.fi/kuntoutuslehti TAI
tilaukset, osoitteen muutokset ja peruutukset:
johanna.anttila@kuntoutussaatio.fi, puh.0404397183

Hinnat:

Kestotilaus 55 euroa/vuosi

Vuosikerta (4 nroa) 59 euroa

Opiskelijat (4nroa) 28 euroa/vuosi

Kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämissyhdistyksen jäsenet 51 euroa/vuosi

Yhteisötilaukset 310-410 euroa/vuosi

Julkaisijat Kuntoutussäätiö ja Kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämissyhdistys
Kutke ry